

Tablo: Serdar Mutlu

SOYKIRIMLAR

çizim: Bir Bahar, Gurs Kampı, 1941,
Karl Robert Bodek & Kurt Conrad Löw

Biliyoruz, soykırımları görüyoruz

Piramitleri inşa eden Mısırlılar neredeler? Helvetlere, Chimorlara, Sallirmiutlara, Karyalılara ne oldu? Tarih kitaplarında, masallarda, eski anlatılarda adlarını sıklıkla okuduğumuz, duyduğumuz toplumlara, halklara ne oldu? Gerçekten zaman aktıkça isimleri, kültürleri, yaşam biçimleri ve inanışları gelişen koşullara entegre olmak için kendileri tarafından mı terk edildi? Ve hatta toplu olarak intihar mı ettiler? "Tarih sahnesinden silindiler" ifadesinin sorumluluğunu neden kimse üstlenmiyor?

Elbette modern devlet sınırları içerisinde modern hukuk, geriye dönük işlemez ve bu soruların yanıtları aranmayacak. Aransa da ortaya bir mahkumiyet çıkmayacak, çünkü bilginin hükmettiği çağımızda suç ve ceza, failin farkındalığı ölçütünde mümkündür. Ancak her şeyin üzerinde konumlanmış kurumsal otorite olarak modern anlamdaki devleti yine bilgi aracılığıyla yargılamak mümkün.

Bilgi, her ne kadar egemen kurum ve zihniyetler elinde bir suç ve suç aklama aracına dönüşebiliyorsa da bireyin yaşam içerisinde olay ve olgulara karşı duruş geliştirebilmesini de mümkün kılar. Bilgi sorumluluk getirir. İnsan yaşamının eylem gücüdür. Dolayısıyla bilgi çağında fail ile tanığın farkındalıkları arasındaki uçurum ortadan kalkmıştır. Artık her şey tercihendir.

Tarih sahnesinden silinen halk ve toplumlar için artık çok geç; insanlık olarak geç kaldık ama peki ya bugün? 1944'te Polonya Yahudisi avukat Raphael Lemkin tarafından modern hukuk literatürüne kazandırıldığı günden beri sayısız "soykırım" gerçekleşti. Ve soykırımlar sürüyor Filistin'de, Tigray'da, Urumçî'de, Ermenistan'da, Belucistan'da, Kurdistan'da...

PolitikART, tanıklığın sorumluluğuyla 327. sayısında soykırımları işliyor. Tanıklığına devam ettiğimiz soykırımların farklı yönlerinin ele alındığı bu sayının soykırım mağduru ve soykırım kışkıracısındaki halk ve toplumlara dair farkındalığa katkı sunmasını diliyor, tarihin her anında ve her koşulda ezilenden yana duruşumuzun nişanesi olmasını ümit ediyoruz.

PolitikART

Uluslararası Adalet Divanı'nda İsrail'i yargılamak

Göksel ARSLAN

“Dışarıdaki siyasi tartışmalarımızda Arap muhalefetini önemsiz gösteriyoruz. Kendi aramızda gerçeği inkâr etmeyelim. Siyasi olarak saldırgan biziz, onlar kendilerini savunuyor. Ülke onların çünkü onlar oturuyor burada, biz ise gelip yerleşmeye çalışıyoruz.” David Ben-Gurion, İsrail Başbakanı. (NTV Tarih, Temmuz 2010).

Siyonist hareketin ve İsrail Devletinin kurucu babalarından ilk başbakan sosyalist Ben-Gurion yukarıdaki sözleri söylediğinde 1948 bağımsızlık/kuruluş bildirimsinden bugüne İsrail-Filistin ilişkilerinin “arke”sini ifade ettiğini bilebilir miydi? Daha da ötesi “saldırgan biziz” derken İsrail’in Filistinlilere karşı soykırım niteliğinde eylemler gerçekleştireceğini ve soykırım yaptığı iddiasıyla yargılanacağını tahmin edebilir miydi? Sanmıyorum.

BM Genel Kurulu’nun 1947 tarih 181 sayılı kararında belirtilen sınırlar ve İsrail’in bugünkü fiili sınırları bize siyasi saldırganlık politikaları kadar askeri saldırganlık politikalarının da İsrail devlet aklının kurucu unsuru olduğunu gösterdi. Zira Siyonist hareketin paramiliter faşizan damarı “Irgun/Herut” kökenli politikacılar ve bürokratlar ne yazık ki İsrail Devletinin hegemonik yapısını oluşturuyor.

Bugün İsrail tarihindeki siyasi ve askeri saldırganlığı soykırım saldırganlığına dönüştüren “Gazze Operasyonu” ile İsrail-Filistin ilişkilerinin yeni bir dönemsel başlangıç anına girdiği anlaşılıyor. Zira açıkça soykırım sözleşmesini ihlal etmeyi göze almak bilhassa 1945 sonrası yirminci yüzyıl dünyasında İsrail için pek mümkün değildi. Oysa bugün İsrail, 1948’de kabul ettiği Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nde tarif edilen eylemleri açıkça ve neredeyse kuşkuya yer bırakmayacak şekilde gerçekleştirerek Filistinlilere yönelik soykırım gerçekleştirdiği iddiasıyla Uluslararası Adalet Divanı (UAD) önünde.

Şunu söylemek gerekir ki UAD bir ceza mahkemesi niteliğinde kurulmamıştır. Dolayısıyla kişiler değil bizzati devlet tüzel kişiliği taraftır. Devletin hukuka aykırı eylemleri, örneğin soykırım sözleşmesini ihlal edip etmediği gibi hukuka aykırılıklar incelenir. Sorumlu devlettir, hükümetlerin değişmesi devleti sorumluluktan kurtarmaz. Mahkeme, hukuka aykırı eylemlerin tespitini yapar, sözleşmenin ihlal edildiğine karar verir, yükümlülükleri açıklar ve elini çeker. Uluslararası hukuk bağlamında kararın takibine, siyasi sonuçları itibarıyla yaptırımlara, kısıtlamalara ve benzeri uygulamalara karışmaz. UAD kararlarının yükümlü devlet tarafından yerine getirilip getirilmediği BM Güvenlik Konseyi tarafından takip edilir. Kararların yerine getirilmesi için alınacak önlemlerin tespit edilmesi ve siyasi yaptırımların belirlenmesi hak ve yetkisi konseydedir. Konseyde ise beş daimi üyenin kararlarda veto yetkisi olduğunu biliyoruz.

Uluslararası hukukta, soykırım sözleşmesinde tarif edilen eylemleri gerçekleştirenleri “suç” itibarıyla kişi olarak yargılama konusu yapan organ ise Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’dir. Dolayısıyla UCM’nin hukuki muhatabı devletler değil soykırım sözleşmesindeki eylemleri planlayan, gerçekleştiren, iştirak eden kişi veya kişilerdir.

UAD kararları, UCM için bağlayıcı olmamakla birlikte UCM bu kararları ciddi delil olarak değerlendire-

rek soruşturmaya başlayabilir veya açılmış bir soruşturmaya dahil edebilir. Nitekim UCM savcılığı 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan İsrail ve HAMAS eylemleriyle ilgili UAD dosyasındaki delilleri “suç” itibarıyla ciddi gördü ve her iki taraf açısından soruşturma dosyası açarak incelemeye başladı. Bu dosya iddianame haline getirilebilir ve dava konusu olabilir.

Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC), 26 Aralık 2023 tarihinde UAD nezdinde açtığı davada İsrail’in Gazze’de bilerek, isteyerek sivilleri hedef aldığını, Filistinlilerin tamamen yok edilmesi amacıyla bölgede askeri operasyon yaptığını; yerleşim yerlerinin, binaların, altyapıların hedef alınarak yok edildiğini, tehcir uygulamalarıyla yerleşim yerlerinde yaşam imkanlarının ortadan kaldırıldığını belirterek BM Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’ni ihlal ettiğini ve derhal ateşkes kararı verilmesi talebinde bulundu. Ateşkesle birlikte insani yardımların Filistinlilere ulaşmasının sağlanması ve delillerin kaybolmadan toplanması amacıyla BM, UAD yetkililerinin bölgeye gitmesini, sivillerin yaşadığı dehşetin getirdiği aciliyet sebebiyle esasa girmeden, öncelikle eylemlerin durdurulması konusunda ihtiyati tedbir kararı verilmesini de taleplerine ekledi.

Ara kararda öncelikle asli önemde olan, davanın esastan görüşülmesine karar verilmesidir. Esastan görüşülmesi kararı bir yandan delillerin ayrıntılı incelenmesine ve uluslararası kamuoyuna güvenilir bir organ tarafından sunulmasına, diğer yandan delillerin daha sonra görülecek davalarda atıf yapılacak materyaller haline gelmesine yol açacaktır. Mahkeme soykırım sözleşmesinin ihlal edilip edilmediğinin ancak esasa girildikten sonra incelenecek delillerle tespit edileceğini açıklamakla birlikte İsrail’in operasyonunda Filis-

tinlilere yönelik eylemlerin soykırım sözleşmesinde ve Cenevre Konvansiyonu’nda düzenlenen belirli maddelerde karşılığı bulunduğu dair makul deliller olduğunu belirtmiştir. Mahkeme’nin bu yaklaşımının uluslararası ilişkiler zemininde kuvvetli, güçlü etkiler doğuracağını düşünmek pek de yanlış olmayacaktır. Zira “UAD kararlarını destekleriz” görüşüne giderek daha fazla devlet yaklaşırken, İsrail eylemlerinin soykırıma yakın eylem biçimleri olduğu yorumu da giderek daha fazla devlet tarafından paylaşılmaktadır.

Mahkeme İsrail’in, “İsrail her zaman kolluk kuvvetlerini denetlemektedir” savunmalarını gerçekçi bulmadığını gösterirken şu cümleleri kullanmıştır: “Soykırım bir insan topluluğunun var olma hakkının ortadan kaldırılmasıdır. İnsanların yaşam hakkının, var olma hakkının ortadan kaldırılması tüm insanlığı şok etmiştir. İnsan topluluklarının var olma hakkının korunması BM kurallarının bir gereğidir. Temel değerler çerçevesinde Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kapsamında Mahkeme, Filistinli topluluğun haklarının korunması temelinde değerlendirmeler yapmıştır. Bu kapsamda BM sözcülerinin ve çalışanlarının Gazze şeridindeki eylemlere yönelik endişeleri ve aynı zamanda BM Genel Sekreterliği’nin ‘Gazze’de güvenli bir yer kalmadı, burada herhangi bir sığınma ve hayatta kalma şansı yok. Burada bir dehşet yaşanması beklenmekte’ açıklaması... İsrail, soykırım sözleşmesi kapsamındaki yükümlülükleri uyarınca Gazze Şeridi’nde elindeki tüm önlemleri almalıyken öncelikle buradaki topluluğun üyelerini öldürmek, topluluk üyelerine ciddi fiziksel veya zihinsel zarar vermek, topluluğun yaşam şartlarını kasti olarak olumsuz yönde etkilemeye dönük eylemlerinin soykırım sözleşmesi kapsamında ele alınabileceğini değerlendirmiştir.”

❖ **Bugün İsrail tarihindeki siyasi ve askeri saldırganlığı soykırım saldırganlığına dönüştüren “Gazze Operasyonu” ile İsrail-Filistin ilişkilerinin yeni bir dönemsel başlangıç anına girdiği anlaşılıyor. Zira açıkça soykırım sözleşmesini ihlal etmeyi göze almak bilhassa 1945 sonrası yirminci yüzyıl dünyasında İsrail için pek mümkün değildi.**

❖ **Uluslararası hukuktaki yaygın görüşe göre, soykırım eylemi tek bir eylemden oluşmaz. Birbirini tamamlayan eylemlerden oluşan bir bağlam içinde devamlılık gösteren eylemler sistematiğidir.**

Diğer yandan Mahkeme şunun da altını çizmektedir. "Gazze Şeridi'nde yaşanan çatışmaların tüm tarafları uluslararası insani hukuk kapsamında sorunludur. Burada, İsrail'deki saldırıda 7 Ekim tarihinde kaçırılan ve esir tutulanların, HAMAS tarafından kaçırılan bütün esirlerin derhal serbest bırakılması gerekmektedir."

Yaptığı değerlendirmelerin sonunda Mahkeme 26 Ocak 2024 tarihinde tedbir kararlarını 6 başlıkta açıkladı:

1. İsrail devletinin soykırım sözleşmesi 2. madde kapsamındaki eylemleri önlemek için elindeki bütün tedbirleri almasının zorunlu olduğunu belirtiyor. Bu tedbirleri eylemli olarak yerine getirme sorumluluğunu yüklüyor.

2. İsrail silahlı güçleri tarafından özellikle 2. madde ve soykırım sözleşmesinin diğer maddelerinin ihlal edilmesini önlemek için orduya etkili eylemli tedbirler alması sorumluluğu yüklüyor.

3. İsrail devletine bütün tedbirleri alarak kamusal alanda soykırımı doğrudan ve açıkça teşvik edici eylem, söylem, açıklama ve benzeri ifadeleri önleme, yasaklama, cezalandırma sorumluluğu yüklüyor.

4. İsrail devletine, ihtiyaç duyulan uluslararası temel ve insani yardımların Gazze'ye ulaşmasını engelleyecek bütün koşulları ortadan kaldırarak yardımların ulaşmasını engellememesi, yardımların insani yaşam koşullarını kolaylaştırması için izin vermesi sorumluluğu yüklüyor.

5. İsrail devletine, soykırım sözleşmesi 2. ve 3. mad-

deler kapsamındaki ihlalleri gösteren delillerin yok olmaması, korunması için eylemli tedbirler alınması sorumluluğu yüklüyor.

6. İsrail devletine Mahkeme kararları doğrultusunda eylemli, icrai olarak hangi tedbirleri aldığına dair bir ay içinde rapor sunma sorumluluğu yüklüyor.

Bu ara karar, İsrail'in soykırım sözleşmesini ihlal ettiğine dair karar olmayıp gerçekleşen ve gerçekleşmesi ciddi derecede muhtemel görünen soykırım eylemlerine karşı, davada esasa dair son karar verileinceye kadar gerekli tedbirlerin alınmasıyla ilgili taraflara uyulması zorunlu yükümlülükler getiriyor.

Türkiye'nin de 1950'de onama kanunu ile kabul ettiği BM Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Toplam 19 maddeden oluşan kısa sayılabilecek bir metin olan sözleşmenin 2. ve 3. maddesi tanım ve eylemleri düzenler.

Sözleşmenin 2. maddesinde "özel kast" belirtilerek soykırım suçu oluşturan eylemler sayılmıştır. Maddeye göre; "ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen şu fiillerden herhangi biri soykırım suçunu oluşturur:

- Gruba mensup olanların öldürülmesi
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi
- Grubun bütünüyle veya kısmen fiziksel varlığını ortadan kaldıracığı hesaplanarak yaşam şartlarını

kasten değiştirmek

- Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak
- Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek"

Sözleşmenin 3. maddesinde ise "cezalandırılacak eylemler" sayılır:

- Soykırımında bulunmak
- Soykırımında bulunulması için iş birliği yapmak
- Soykırımında bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak
- Soykırımında bulunmaya teşebbüs etmek
- Soykırıma iştirak etmek.

❖ **Uluslararası hukukta savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçu arasında ağırlık itibariyle derecelendirme yapılmaz zira bu suçlar yöneldiği özel hedefler yanında insanlığın geçmişine, bugününe ve geleceğine karşı işlenmiş suç olarak nitelendirilir.**

Uluslararası hukuktaki yaygın görüşe göre, soykırım eylemi tek bir eylemden oluşmaz. Birbirini tamamlayan eylemlerden oluşan bir bağlam içinde devamlılık gösteren eylemler sistematiktir. Dolayısıyla bu eylemler sistematikte "özel kast" olup olmadığına, başka deyişle eylemlerin kısmen veya tamamen yok etme saiki ile gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bakılır.

Siyasi ilişkilerde olduğu gibi uluslararası hukuk alanında da bir devletin cumhurbaşkanı, devlet başkanı, başbakanı, dışişleri bakanının yaptığı açıklamalar kural olarak devleti doğrudan bağlar. Aksine bir delil olmadığı sürece ayrıca bir işlemin varlığına bakılmaz. Özel kast yönünden İsraili yetkililerin açıklamalarına bakarsak yeterli delilin olduğu açıkça görülüyor. Başbakan Netanyahu'nun Amâlek atfı, Savunma Bakanı'nin orada insani yardım hayvanlar olduğu açıklaması, Ulusal Güvenlik Bakanı'nin sınıra yaklaşan kadın ve çocukları vurun emri gibi fazla sayıda açıklama özel kastın varlığını gösteriyor.

Diğer yandan, otuz bini aşkın ölüm ve ölümlerde çocuk ve kadın sayısının orantısız şekilde fazla oluşu; Gazze'deki Filistinlilerin neredeyse tamamının yaşam alanlarından, yerlerinden tehcir edilmesi; su, enerji, alt yapı donanımlarının tamamen ortadan kaldırılması; sivillerin neredeyse tamamının temel yaşam şartlarının yok edilmesi özel saikle gerçekleştirilen eylemler sistematiktir ve eylemlerin soykırım sözleşmesi kapsamına girdiğini ortaya koyuyor.

İsrail'in eylemlerinin sözleşmede tarif edilen eylemlere çok yakın eylemler olduğu görüşü zaman geçtikçe daha çok devlet tarafından kabul görmeye başladı. İlk aylarda Ürdün ve Bangladeş, Filistin lehine davaya katılma başvurusunda bulunmuşken Almanya, İsrail lehine katılmak için başvuru yapmıştı. Yalnızca İslam İş Birliği Örgütü ve Bağlantısızlar Hareketi Grubu davayla ilgili olarak Filistin lehine destek

açıklamasında bulunmuştu. Bugün ise İsrail üzerindeki baskılar artarak ordusunu ve askeri eylemlerini soykırım sözleşmesi kapsamında kontrol altına alması gerektiği yönündeki görüşler daha fazla devlet tarafından dile getiriliyor.

Uluslararası hukuk itibarıyla soykırım suçunu sözleşme kapsamında hukuk zemininde ispatlamanın çıtası, eşiği çok yüksektir. Dolayısıyla Mahkeme'nin inka olacağı yoğunlukta ve sayıda yeterli delilin toplanıp korunması, ayrıntılı ve uzun süren delil değerlendirme aşamaları, delillerin itiraz edilemeyecek berraklıkta olma beklentisi, savunmaların tamamının Mahkeme tarafından şüpheye yer bırakmayacak şekilde yetersiz görülmesinin aranması karar çitasını çok yükseltir. Bu durum fazlasıyla eleştiri konusu yapılmaktadır.

Fakat şu da var ki sivil alanlar, meskûn mahaller, alt yapılar, hastaneler, okullar, ibadethaneler, kamusal alanların ortadan kaldırılması, yok edilmesi soykırım suçunu oluşturan eylemler bütünü olduğu kadar hukuksal yönden aynı zamanda sivilleri hedefleyen kastla gerçekleştirilmiş eylemlerdir ve her biri bizatihi savaş suçu kategorisine dahildir. Dolayısıyla, Cenevre Konvansiyonu kapsamında savaş suçları faillerinin kişisel sorumluluğu olduğu kadar UAD kararlarıyla bağlı olmadan devletlerin de Konvansiyonu ihlal eden savaş suçlarından doğan sorumluluklarını ayrı bir hukuksal ve siyasi süreç olarak görmek gerekir.

Uluslararası hukukta savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçu arasında ağırlık itibarıyla derecelendirme yapılmaz zira bu suçlar yöneldiği özel hedefler yanında insanlığın geçmişine, bugününe ve geleceğine karşı işlenmiş suç olarak nitelendirilir. Fakat yine de kimi değerlendirmelerde soykırım suçu "suçların suçu" olarak görülür.

Son olarak hem hukuksal hem de siyasi süreçleri değerlendirirken çok önemli ve asla göz ardı edilme-

mesi gereken öncelikli bir konunun altını çizmek kaçınılmazdır. Uluslararası hukuk literatüründe olduğu kadar politik literatürde de tartışılan, araştırmalara konu olan yirminci yüzyıla ait norm temelli hukuk çağından politik hukuk çağına geçtiğimize dair argüman gözle görülür ampirik sonuçlar üretecek kadar olgunlaştı. Uluslararası hukukun temeli elbette geçmişte de politiktir fakat artık hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hukuksal ilişkilerden doğan haklarınızın gerçekleşmesi, sonuç doğurması normatif haklılık zeminindeki gücünüzle değil doğrudan politik gücünüzün kapasitesiyle bağlantılı. Burada hukuk ve hukuksal ilişkinin birbiriyle örtüşmediğini söylemeliyim. Yirminci yüzyıldaki hukukun politik olanla dolaylı ilişkisi bugün doğrudan iç içe geçmiş halde ve hukuksal meşruiyetin de asli dinamiği. Şu rahatlıkla söylenebilir o halde: Mahkeme kararlarının gerçekleştirilmesine, sonuç doğurmasına tesir eden asli faktör normatif sistem ve bizatihi karar metinleri değil, politik gücünüzün diğer politik güçlerle ne kadar ve nelerde müşterekleştiğidir.

Bu bağlamda UAD'da görülmekte olan dava ile ilgili uluslararası hukuk platformlarında açılan tartışma konularından belki de en önemlisi dava sürecinin diğer davalardan neden farklı olacağı ve davanın yeni bir hukuk çağına geçişe nasıl katkı yapacağını tartışılmasıdır.

Dolayısıyla yeni açılan çağın gerilimli hukuk tartışmaları zemininde güçlü bir argüman olarak söylersek, İsrail'in çok ağır soykırım iddialarına rağmen halen devam eden askeri pervasızlığı ve yirminci yüzyılda yapamayacağı cüretkârlıkta gördüğümüz politik hukuk hamlelerinin karşısına normatif hukukun bizatihi pozitif gücü ile değil ancak ve ancak politik hukuk ilişkilerinin ağısal gücünü maksimum yoğunlukta inşa ederek geçebilirsiniz.

❖ **Uluslararası hukukun temeli elbette geçmişte de politiktir fakat artık hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hukuksal ilişkilerden doğan haklarınızın gerçekleşmesi, sonuç doğurması normatif haklılık zeminindeki gücünüzle değil doğrudan politik gücünüzün kapasitesiyle bağlantılı.**

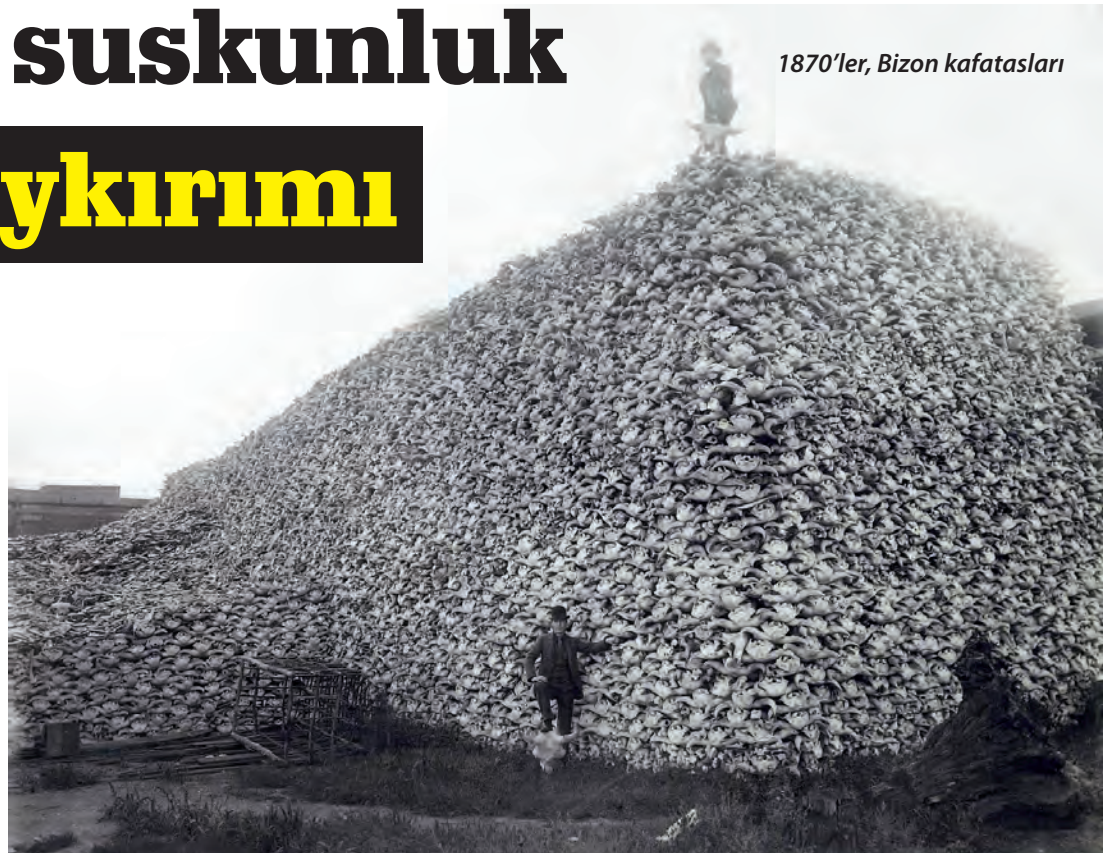
Uzlaşmış suskunluk

ve yerli soykırımı

ilkyaz ÖZGÜR

Raphael Lemkin 1944 yılında soykırım kavramını ilk kez kullanırken bir ulusun ya da etnik grubun yok edilmesi için gerekli tüm uygulamaları kastetmiştir. Soykırım kavramının ulusun tüm üyelerinin toplu olarak öldürülmesiyle sınırlandırılmayacağını belirten Lemkin, bir ulusal grubu yok etmek amacıyla yaşamlarının temel dayanaklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan farklı eylemlerin bütüncül olarak uygulanması planını kavrama dahil eder. Soykırım planının hedefleri, ulusal grupların siyasi ve sosyal kurumlarının, kültürlerinin, dillerinin, milli duygularının, dinlerinin ve ekonomik varlıklarının parçalanması ve bu gruplara mensup bireylerin kişisel güvenliklerinin, özgürlüklerinin, sağlıklarının, onurlarının ve hatta hayatlarının yok edilmesidir. Soykırım, bir varlık olarak ulusal gruba yöneliktir ve söz konusu eylemler bireyleri tek değil, grubun üyeleri olarak hedef alır.

Antropolog Patrick Wolfe, yerleşimci sömürgeciliğin toprak ve kaynakların gasp edilmesine dayanan yapısı nedeniyle soykırımla yakın ilişki içinde olduğunu vurgular. Avrupa içinde gerçekleşen soykırımlar yerleşimci sömürgeciğe dayanmaz ve her yerleşimci sömürgeci uygulama soykırım şartlarını taşımaz ancak toprak, yaşam için temel koşul olduğundan, toprak için verilen mücadele çoğunlukla yaşam için verilen mücadeleye dönüşür. Wolfe soykırım ve ırkçılık arasındaki bağlantıyı açıklarken Avrupa ırkçılığının 18. yüzyılda kurumsallaşmış olmasına vurgu yaparak ırkın sosyal bir inşa olmasının tek başına açıklayıcı olmadığına dikkat çeker. Si-

1870'ler, Bizon kafatasları

■ Lemkin, soykırımı hem yıkan hem de inşa eden bir yapı olarak tanımlar. Yerleşimci sömürgecilik de bunları içermekle birlikte istila ve yok etmekle sınırlı değildir; bir yandan yerli toplumların çözülmesi için çabalarırken diğer yandan arazi üzerinde yeni bir sömürge toplumu inşa eder. Ortadan kaldırma, bir kerelik bir olaydan ziyade yerleşimci-sömürge toplumunun düzenleyici bir ilkesidir.

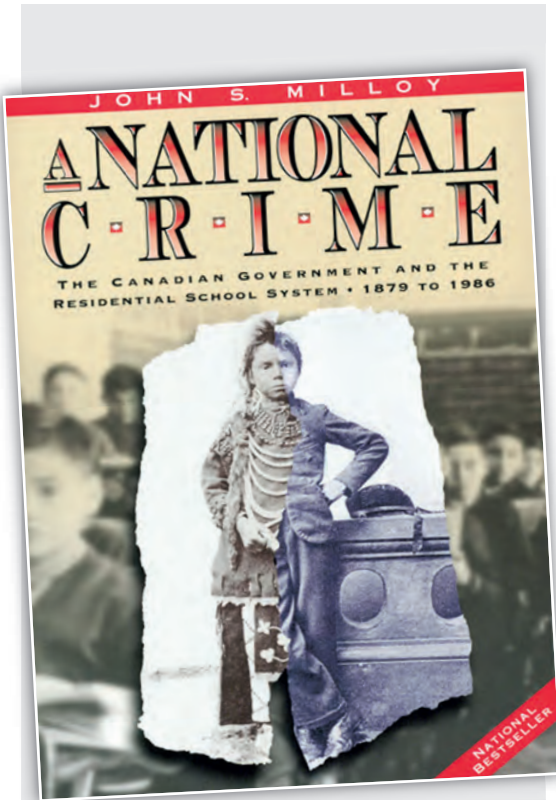
yahların köleleştirilmesine dayalı üretim ve Yerlilerin topraklarının gasp edilmesi, kurumsallaşmış ırkçılıktan önceki yüzyıllarda başlamıştır. Siyahlar önce köleleştirilmiş, ardından siyahlık, kölelikle ilişkili olarak ırksallaştırılmıştır. Farklı ırk rejimleri, eşitsiz ilişkileri farklı bağlamlarda kodlamış ve yeniden üretmiş, buna bağlı olarak Yerliler ve Siyahlar, ABD toplumunun oluşumundaki karşıt rollerini yansıtan zıt şekillerde ırksallaştırılmıştır. Köle emeğiyle ve Yerli toprakları üzerinde inşa edilen Amerika'da köleleştirilmiş Siyah nüfusunun artması artan emek gücü olarak yerleşimci-sömürgeci için zenginleşme anlamına gelirken Yerli nüfusu, toprak ve kaynak erişimi önünde engel oluşturduğu için tasfiye edilmiştir. Sömürgeci yasal düzenlemelerde teninin rengi, fenotipi ne olursa olsun soyunda tek bir damla Siyah kanı olanlar bile Siyah kabul edilerek köleliğe dahil edilmiş, Yerlilerde ise melezleşmenin sonucu artık Yerli sayılmayanların arazi ve avlanma haklarının kaybı olmuş, "Yerlilik kanı yüzdesi" nüfus kayıtlarına işlenmiştir. Bu bağlamda ırksallaştırma ve ırkçılığı kendinde bir amaçtan ziyade ekonomi-politik temelli bir sonuç olarak ele almak gerekir.

Lemkin, soykırımı hem yıkan hem de inşa eden bir yapı olarak tanımlar. Yerleşimci sömürgecilik de bunları içermekle birlikte istila ve yok etmekle sınırlı değildir; bir yandan Yerli toplumların çözülmesi için çabalarırken diğer yandan arazi üzerinde yeni bir sömürge toplumu inşa eder. Ortadan kaldırma ve istila, bir kerelik bir olaydan ziyade yerleşimci-sömürge toplumunun düzenleyici bir ilkesi, bir yapıdır. Yerleşimci toplumun istila ettiği topraklara yerleşmesi Yerlilerin pratikte ortadan kaldırılmasını gerektirir, ancak sembolik düzeyde bir kimlik edinmek için Yerliliğe ihtiyaç duyulur. Yerleşimci toplum ana ülkeden farklılığını ve buna bağlı olarak bağımsızlığını ifade etmek için Yerlilerin toprakla bağına, kültürüne ve geçmişini ifade eden çe-

şitli öğelere el koyarak kendini inşa projesi için işlevselleştirir.

Roxanne Dunbar-Ortiz'in de vurguladığı gibi, Kuzey Amerika Yerli halklarının deneyimlediği sömürgecilik biçimi başından beri moderndir. Hükümet orduları tarafından desteklenen Avrupalı şirketlerin yabancı bölgelere yayılması, ardından toprakların ve kaynakların kamulaştırılması sürecine dayalıdır. Bu politikaları uygularken ABD yetkililerinin amacı, rastgele bireyler olarak değil, halklar olarak Yerlilerin varlıklarını sona erdirmektir. Bu, yok etme amacı gütmeyen modern öncesi aşırı şiddet örneklerinin aksine modern soykırımın tam tanımıdır. Sosyoekonomik ve siyasi bir varlık olarak Amerika Birleşik Devletleri, yüzyıllardır devam eden bu sömürgecilik sürecinin bir sonucudur. Yerleşimci sömürgecilik, bir taraftan rasyonel akıl ve ilerlemecilik söylemini benimserken diğer taraftan inanç zemininde meşrulaştırılmış, kaçınılmaz bir doğal sonuç olarak çerçevelenmiştir. Tanrının emrettiği gibi yeni topraklarda çoğalıp onun iradesini hâkim kılan, kafirlere Hıristiyanlığın buyruklarını götüren yerleşimciler aynı zamanda ilkelin karşısında medeniyeti ve gelişmeyi, Yerli oku karşısında tüfeği, Yerli atı karşısında "demir at" treni ile toprakların kaçınılmaz hâkimi oluyorlardı.

19. yüzyıl sonlarında Yerli halkları yeni toprak tahsis yasasına ikna etmek, açıkça ifade edersek daha fazla toprağa el koyup Yerlileri verimsiz ve yetersiz rezervasyon topraklarına çekilmeye mecbur bırakmak için başvurulan uygulamalardan biri de bizonların kitlesel olarak öldürülmesiydi. Yerleşimci hükümet, öldürülen her bizonun eksilen bir Yerli anlamına geldiğini söyleyerek Yerlilerin hayatta kalmak için ihtiyaç duyduğu bu temel kaynağı ortadan kaldırırken 20 yıl içinde türü tükenmenin sınırına getirmiştir. İzole etme, kabileler arasındaki savaşları körüklemek, katliamlar ve hastalıklar yanında halkı

John S. Milloy'un 1999'da yayınlanan Kanada Yerli okullarını anlattığı kitabı "Ulusal bir suç: Kanada hükümeti ve yatılı okul sistemi, 1879-1986"

■ 19. yüzyıl sonlarında Yerli halkları yeni toprak tahsisi yasasına ikna etmek, açıkça ifade edersek daha fazla toprağa el koyup yerlileri verimsiz ve yetersiz rezervasyon topraklarına çekilmeye mecbur bırakmak için başvurulan uygulamalardan biri de bizonların kitlesel olarak öldürülmesiydi.

açlıktan ölme sınırına getirmek de kabile liderlerini rezervasyon sistemine mecbur bırakmakta kullanılan yöntemlerdendi. Yerleşimcilerle çevrili küçük arazilere sıkıştırılan Yerliler arasındaki bağlar zayıflarken hükümet, rezervasyonları Yerli İşleri Bürosu eliyle sıkı denetim altına almıştır. Yerlilerin bir araya gelmesinin kültürün sürekliliğini sağlaması ve direnişi canlandırmasından endişe eden yerleşimci hükümet, Yerli simgelerini, ritüelleri, dini törenleri yasaklamıştır.

1948 yılında sunulan ve 1951 yılında kabul edilen BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne göre, "ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla işlenen" beş eylemden herhangi biri soykırım olarak kabul edilir. Bu eylemler, grup üyelerinin öldürülmesi; grubun üyelerinde ciddi bedensel veya zihinsel hasara neden olmak; grubun kısmen ya da tamamen fiziksel olarak yok olmasına yol açacak yaşam koşullarının kasten uygulanması; grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler uygulamak; grubun çocuklarını zorla başka bir gruba nakletmektir. Soykırım sözleşmesinde yer alan beş maddenin hepsinin gerçekleşmesi gerekmez; bunlardan herhangi biri yeterlidir. Ancak Yerli soykırım politikaları ve eylemleri söz konusu olduğunda, bunların hepsinin sistemli bir şekilde uygulandığı görülür.

1960'lardan itibaren dünya çapındaki Yerli halkların yerleşimci devletlerin uygulamalarına karşı seslerini yükseltip örgütlenmesiyle birlikte Avrupa sömürgeciliğinin farklı coğrafyalarda gerçekleştirdiği Yerli soykırımının ortak karakteri tartışılmaya başlandı. Amerika'dan Avustralya'ya kadar yerleşimciler toprakları işgal etmiş, kaynaklara el koymuş, Yerli halkı katlederek sağ kalanları açlık ve hastalıkla mücadele edecekleri verimsiz alanlarda denetim altına almış, dini ve kültürel gelenekleri yasaklamış,

Teller Enstitüsü, ABD'de Amerikan yerlisi çocukları asimile etmek için federal olarak işletilen 350'den fazla yatılı okuldan biri.

çocukları ailelerinden kopararak asimile etmiş ve kadınları kısırlaştırmıştır. 20. Yüzyılın sonlarına kadar devam eden uygulamada "medenileştirme" adı altında zorla Hıristiyanlaştırıp dilleri yasaklanan çocuklara aşağı ırka mensup oldukları öğretilmiş, zorla yatılı okullara yerleştirilmiş ve çeşitli devlet kurumları tarafından rutin olarak ailelerinden alınıp Beyazlara evlatlık verilmiştir. Yetersiz beslenme, şiddet ve istismar cehenneminden kurtulamayan çocuklar günümüzde okul bahçelerindeki toplu mezarlarda yatıyorlar. Sağ kalabilenler ise bağımlılık, aile içi şiddet ve depresyonla hayat boyu mücadele ederken bu travmayı sonraki nesillere aktardılar.

İkinci Dünya Savaşı, Nazi kampları ve Holokost'un en uzun süreli etkilerinden biri, özellikle ABD'de diğer kitlesel imha ve soykırım eylemlerinin geç de olsa tartışılmasıdır. ABD'deki birçok azınlık halk için, Nazi Holokostu'nun görünürlüğünü ve etik ağırlığını talep etmek, kendi tarihlerindeki katliamlara ve soykırımcı uygulamalara dikkat çekmenin bir yolu haline gelmiş, birçok akademisyen resmi olarak tanımayan "Amerikan Holokostu"na dikkat çekmiştir. Russell Thornton, David E. Stannard, Ward Churchill'in çalışmaları Yerli tarihini Nazi Holokostu ile kıyaslarken 1492'den günümüze kadar hastalıkların, içkinin ve silahların getirilmesinin yanı sıra savaşın tırmanmasıyla Yerli halklar üzerinde yaratılan büyük yıkımı ele almıştır.

Eserlerinde sıklıkla Yahudi soykırımı ve Yerli soykırımı arasında bağ kuran yazar ve sinemacı Sherman Alexie, farklı coğrafyalarda ve zamanlarda gerçekleşen katliamların ortaklığını vurgular. Amerikan Yerli katliamlarını anlatmak için Holokost kavramını kullanmasına yönelik eleştirilere Alexie, bunun politik bir hamle olduğu, Yahudi ve Yerli katliamlarında amaçların da sonuçların da aynı olduğu cevabını verir. ABD yerleşimci toplumunun soykırımı kabul etmek bir yana, sömürge topraklarında yaşadıklarını bile kabul etmediklerini söyleyerek, ülkenin ilk ve en büyük günahı ile yüzleşmekten kaçındıklarını vurgular.

Nurdan Gürbilek, İkinci Hayat kitabında Holokost sonrası Alman toplumu hakkında "Çoğunluğu çoğunluk yapan sadece birlikte konuştukları anlar değil, birlikte sustukları anlardır" derken ulus denilen hayali cemaatin üzerine inşa edildiği temellere değinmiş olur. Ülkelerin temellerinde, ulusların inşa sürecinde yatan suçlar söz konusu olduğunda görülen uzlaşmış suskunluk, bu "hayali cemaat"i bir arada tutan harçtır. ABD, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerle savaşması sayesinde Yahudi soykırımını kendi tarihini temize çekmenin, Yerli topraklarında köle emeğiyle kurulmuş bir ülkeye masumların kurbanı olarak erdemli bir rol atfetmenin aracı olarak kullanır. Üstelik aynı savaşta askeri amaçlarla Yerli topraklarına el koymayı sürdürmüş, kendi sınırları içindeki yaklaşık 125 bin Japon uyruklu vatandaşını toplam 10 denetim kampına kapatmış ve Japonya'ya tarihteki tek atom bombası saldırısını yapmıştır. Yerli katliamında rol alan Custer gibi generallerin, siyah köle kadınlar üzerinde deneyler yapan J. Marion Sims'in heykellerinin yükseldiği ABD'de Holokost Anma Müzesi açılması üzerine Sherman Alexie "Inside Dachau" şiirini yazarak ülkenin hâlâ kendi kanlı tarihi ile yüzleşmediğini vurgulamıştır.

"Biz de ölümlerimizin ayakkabılarını üst üste koyup bir şehri doldurabiliriz on üçüncü katına kadar. Ne olmamızı bekliyordunuz? Biz Yerliler ülkemizden ne istiyoruz? Müzenizin inşa edilmesini bekliyoruz."

Biz Sand Creek ve Wounded Knee'nin torunlarının çocuklarıyız. Bizler Yerli savaşlarının gazileriyiz. Bizler oğulları ve kızları yaşayan ölümlerin. Herkesi kaybettik. Biz Yerliler ülkemizden ne istiyoruz? Toplu mezarların üzerinde duruyoruz. Ortak kederimiz bizi hissizleştiriyor. Müzenizin inşa edilmesini bekliyoruz."

Amerikan yerlilerinin ABD posta trenine baskını, Andy Thomas

BELUCİSTAN

Bir jeo-politik kurban

Emrullah BOZTAŞ

Toplu katliamlar son yüzyılın bir karakteristik özelliği haline geldi. Dünyanın bir çok yerinde yaşanan katliamlar, haber bültenlerinde istatistik bilgileri dönüştü. Birleşmiş Milletler (BM) Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne göre "bir eylemin soykırım olarak nitelendirilebilmesi için, belirli bir insan topluluğunun; milliyeti, ırkı, etnik kökeni veya dini dolayısıyla tümünün ya da bir bölümünün yok edilmesi niyetinin bulunması gerekir" tanımına rastlıyoruz. Tanımlamadaki söylem oldukça radikal ama eylem karşılığı yok. Bir halk baskı altına alınıp asimilasyon ve sömürge cenderesine girdiğinde, zorla kabul ettirilen kölelik, dili, kültürü, tarihi, eğitimi ve toplumu yozlaştır. Sömürgecinin öz benlik yitimini sağladığı süreç fiziki kıyıma doğru gidilen zaman aralığıdır. Soykırımın başlangıç noktası o toplum ya da halkın bir hiç olarak görülmesidir. Soykırım asıl olarak öz benliğin yitimi ile başlar. Aidiyet duygusu ortadan kalktığında katliamlara kapı da aralanmış olur.

Dünya tarihi soykırımı Holokost ile tanımlamaya ve diğerlerini göz ardı etmeye meyillidir. Etnik ve dini aidiyetlerin ayrıştırılması başta çok masum ve bir tanımdan öte görülmesi de milliyetçilik ve dincilik girdabı o noktada ötekileştirmenin tanımı haline dönüşür. Nazi Almanya'sının Yahudilere 1941-1945 aralığında uyguladığı soykırım geride 6 milyon ölü insan bıraktı. Katliamın başlangıcını çok olaylara dini farklılıklara, İsa'nın çarmıha gerilmesi olayında Yahudilerin rolüne atıftan başlatılabiliyor. Ancak bu pogromlarda katledilen insanların günahsız olduğunu değiştiremeyecek. Birkaç yüzyıla yayılmış sistematik bir Asya soykırımından bahsedilecekse bunun en belirginlerinden biri de Beluclara uygulanan soykırımdır. Yeni ve eski yöntemlerin her birinin üzerlerinde uygulandığı bu halk için birçok kesim Kürt'tür diyor. Kader birliğimiz coğrafi sınırları aşiyor.

Talan ve itiraz

Birçoklarının Pakistan'da önemli bir liman kenti olarak bildiği Gwadar bir devlet politikası olarak yok-sullaştırılmış Belucistan'ın Arap Deniz'ine stratejik erişimine sahip ve doğal kaynaklar açısından en zengin bölgesidir. Soykırımın ekonomik ayağını oluşturan talan ekonomisi burada geniş bir uygulama alanı buluyor. Pakistan'ın diğer eyaletleri bu liman üzerinden gelişen ticaretten ve bölgenin yer altı kaynaklarının (doğal gaz) yarattığı zenginliği talan ederken, Belucistan derin bir yoksulluğun pençesinde. Son yılların itirazı bunun üzerinden geliyor. Beluc siyasi çevreler ve aktivistler "bizden çalmayın" diyor. Pakistan bu kaynaklar ile zenginleşirken Belucistan'ın çoğu bölgesinde temiz su ve güvenilir elektrik bulunmuyor. Belki de Beluc soykırımını anlatmaya buradan başlamak en doğrusudur.

5 yılda 20 bin faili meçhul

Soykırım politikalarının asıl uygulama alanı askeri ve etnik temizlik olsa da bunun mali kaynağı yine sömürülen toplumdaki çıkarılıyor. Düşman kavramı Beluc direnişçilerle sınırlı değil. Pakistan hükümeti ve güvenlik güçleri Beluc liderlere, insan hakları gruplarına, gazetecilere, aktivistlere ve sivillere zorla kaybetme, işkence ve yargısız infaz yoluyla baskı kurup

geriletmeye çalışıyor. Pakistan Zorla Kaybedilmeleri Araştırma Komisyonu, Belucistan'da 2014-2019 yılları arasında 5.000 zorla kaybetme vakası yaşandığını bildirdi. Yerel insan hakları grupları, bu sayının 20.000'e kadar çıktığını ve 7 bin kadarının ölü bulunduğunu söylüyor. Şiddetin ve kıyımın dozajı son 10 yılda inanılmaz boyutlara ulaştı. Sebep ekonomik ve jeo-stratejik gibi anlamaya müsait.

Koridor için göçertme

Dünya Çin'in tüm ekonomiyi ve alt yapıyı yeniden dizayn ettiği stratejik ilişkileri değerler silsilesine tercih ettiği bir zamandan geçiyor. Batının yüzyıllardır yaptığını şimdi doğunun egemen gücü yapıyor. Asya Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ve uzantısı projelerle eski Dünya'nın kalanına bağlanıyor. Pakistan nüfusunun yalnızca yüzde 5'ini oluşturan Beluclara geçmiş yıllara göre kat be kat artan bir saldırı altında; göçertme, faili meçhul ve bilinçli yoksul bırakma rutin hal alıyor. Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC), Çin'i en kısa yoldan Arap Denize bağlayacak. Pakistan, Belucistan'daki Gwadar Limanı'ndan Çin'in Sincan bölgesine giden bir yol inşa etmek, Gwadar Limanı'nı genişletmek ve daha fazlası için Çin'den milyarlarca dolar kredi aldı. Beluclara, Çin'in Asya, Afrika ve Avrupa arasındaki ticareti birleştirme ve genişletme hedefinde bir paydaştan ziyade bir engel olarak görülüyor. Gwadar Limanı'nın genişletilmesi sırasında sivil yerleşimlerin etrafındaki askeri varlık, taciz ve kayıplar arttı. Pakistan tüm soykırım bölgeleri gibi sağlıklı bilgiye ulaşmanın imkansız olduğu bir 'bilgi kara deliği' gibidir. Pakistan hükümeti gazetecilerin kilit bölgelere erişimini engelliyor.

Nerede bu Belucistan?

Günümüzde kesin nüfus kayıtları Beluclara için de çok belirgin değil ancak Pakistan, Afganistan ve İran'ın nüfus sayımlarında Belucistan olarak her üç ülkenin kabul ettiği coğrafyada çoğunluk oldukları dile getiriliyor. Belucistan ülkesi idari olarak üç ülkenin sömürgeleştirdiği bir yer. Belucistan'da en büyük nüfus Pakistan içindeki Belucistan eyaletinde yaşıyor. Pakistan genelinde 12 milyon, İran'da ise yaklaşık 2,5 milyon Beluc yaşıyor. Afganistan'ın da Nimruz Eyaletinin Chahar Burjak Bölgesi ve güney Helmand ve Kandahar eyaletlerindeki Registan Çölü Belucistan kabul ediliyor.

Tarihe yön veren karşılaşma

Asya'da Med-Part kültürel kökleri ve dilleri eski Sanskritçe'den* kopan diller ailesinde yer alan Beluclara bu yüzden Kürtlerle yakın akraba olarak kabul ediliyor. Halk olarak bir kaç yüzyıldır soykırma karşı mücadele yürütüyorlar. Yüzyıllar boyu süren katliam ve kıyımların başlangıcı 3. Darius'a kadar uzanıyor. Günümüz Pakistan'ında gününbirlik faili devlet katliamı ile yüzleşen Beluclardan batı tandanslı tarihte ilk bahsedilen Herodot'tur. Greko-Romen uygarlığının oluşumunda belirleyici olan Büyük İskender ve İmparator III. Darius arasındaki savaşlarda Beluclara son Ahameniş imparatoruyla müttefikti. Shusteri'ye III. Darius'un Arbel'de topladığı orduda Beluc kuvvetlerinin bulunduğu ve komutanlarının Berzanthis olduğu yazar. Bu savaşa Medlerin "Ölümsüzler"i de komutanları Ozbed'in komutasında katılmışlardı. Kaderin cilvesi odur ki, Beluclara da Kürtler de kaybeden tarafın bir parçası olarak Makedon güçlerin onlara kestiği cezadan kurtulamadılar.

Kardeş miyiz, akraba mıyız?

Tarihçi Herrison Beluclara tamamen Kürt olduğunu ve Moğol-Selçuklu istilaları karşısında savaşarak bu günkü çöl ve asi dağlık bölgesine çekildiklerini söyler. Ortadoğu tarihi üzerine çalışan bir kısım tarihçi ise onların Halep civarından ve Toros uzantısından tersine göçle ilk önce İran'ın bu günkü Kirman bölgesine ardından da son yurtları olan bugünkü coğrafyaya geldiklerini anlatır. Dil ve kullanılan kelimelerin aynılığı kadar kıyafet ve yaşam tarzıyla da örtüşen durum birçok tarihçi ve etimolog tarafından Beluclara Kürt olduğu söylemini güçlendiriyor. Yöneticilerine yüzyıl önce Kürtlerin de dediği gibi Mir diyorlar. Aşiretler halinde yaşayan Beluclara genelde göçebe olsalar da son 400 yılda Serdar denilen aşiret liderleri öncülüğünde kentleştiler. Ancak kıyafetleri Medyan-Part stilini devam ettiriyor. Pakistan içinde kalan Belucistan eyaletinin şimdi görevde olan Başbakanının ismi Mir Serfiraz Ehmed Bugti, oldukça tanıdık değil mi? Bildiğimiz İranlı yazılı kaynaklar tarihte ilk bağımsız Beluc devletinin, Hindistan'daki Moğol Babür imparatorluğuna karşı savaşta kazandıkları başarının ardından ortaya çıktığını söyler.

Türk Genel Kurmayına bağlı faaliyet yürüten, Genelkurmay eski İç Güvenlik Dairesi Şube Müdürü albay Ünal Atabay'da Beluclara Kürt, Belucistan'ı da Orta Asya'daki Kürdistan olarak tanımlıyor.

■ Pakistan Zorla Kaybedilmeleri Araştırma Komisyonu, Belucistan'da 2014-2019 yılları arasında 5.000 zorla kaybetme vakası yaşandığını bildirdi. Yerel insan hakları grupları, bu sayının 20.000'e kadar çıktığını ve 7 bin kadarının ölü bulunduğunu söylüyor. Şiddetin ve kıyımın dozajı son 10 yılda inanılmaz boyutlara ulaştı.

İngiliz işgali ve bağımsızlığa veda

Uzun bir dönem bağımsız yaşayan Belucistan, İran ve Afganistan ile ilişkileri olan Kalat Hanlığı adıyla 1800'lü yıllara dek ulaşır. Son bağımsız Belucistan olan Kalat Hanlığı, bugünkü Pakistan ve Afganistan topraklarındaydı. Britanya güçleri Marri aşiretinin hanedan olduğu Kalat Hanlığına 1839'da sömürgeleştirilmiş Hindistan ve kendi askeri birlikleri ile saldırdı. Belucuların Peştularla birlikte yönettiği ülkelerinin talihsizliği İngilizlerin Shikarpur, Jacobabad (Khangadh), Dhadar, Bolan üzerinden Kandahar'a giden "İndus Ordusu"na malzeme geçiş hattı üzerinde olmalarıydı. Böylece rahatlıkla gözden çıkarıldılar. Geçiş hattı halen de Pakistan'daki Belucistan Eyaletinin başkenti Quetta ve Khojak Geçidini kapsıyor. Çoğunluğu Beluc olan hanlık 30 yıllık çetin bir savaşın ardından 1870'te son buldu.

Jeo-politik hesap

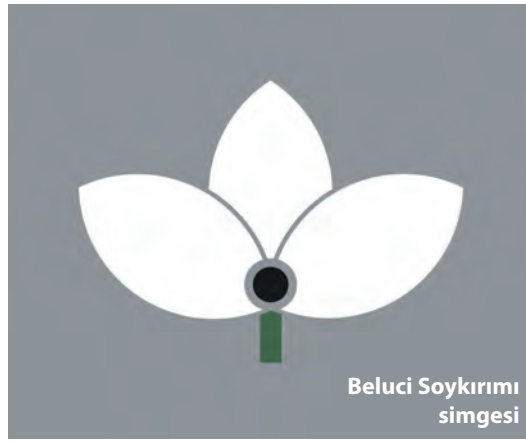
Britanya'nın Belucistan'daki hesabı ekonomik olmaktan çok askeri ve jeopolitikti. Britanya Belucistan'ı tutarak İran ve Afganistan'dan gelebilecek herhangi bir tehlikeyi savuşturacağını düşündü. 1840'tan itibaren Belucistan'ın tamamında İngiliz yönetimine karşı genel bir ayaklanma vardı. Belucular ülkelerinin Afganistan'a bağlanmasını ve bir kukla devlet başkanı tarafından yönetilmeyi kabul etmediler. Başlayan savaş Pakistan'ın kuruluşunun ardından da sürdü. Müslüman-Hindu ayrımı Pakistan ve Bangladeş'in kurulması ile sonuçlanırken Belucistan'ın işgalini ve sömürge durumunu derinleştirdi. Yeni sınırlar Belucuların 3'e bölünmüş ülkesi üzerinde Müslüman üst kimlikli nükleer bir batı ittifakının kurumaşmasına sebep oldu. Etnik kökleri ve kültürel alt yapısı derin olan hiçbir halk üst kimlik benzetmesini kabul etmemiştir. Dolayısıyla Müslüman üst kimliğiyle oluşan yapıya Belucular da direnç gösterdi.

Sistematik soykırım başlarken

Modern Pakistan devletinin kuruluş aşamasında uzun zamandır Kalat Hanlığı olarak yaşayan Belucistan tekrar tarih sahnesine çıktı. Pakistan, 11 Ağustos 1947'de kurulan bağımsız Belucistan'ı bir yıldan az bir süre sonra, 27 Mart 1948'de askeri olarak işgal etti. Sömürgecilik ve soykırım bir biri ile kardeş iki uygulama olarak tarih boyunca karşımıza çıkmaya devam ediyor. Belucistan özgür insanların toprağı olarak yaşama inadını 70 yıl boyunca en az 7 kitlesel isyan ile gösterdi. Belucistan'da yaşanan soykırım son 20 yılda geride 20 bin kaybedilmiş insan bıraktı. Devlet güçleri ve devlet yanlısı paramiliter grupların katledip toplu mezarlara gömdüğü 7 binin üzerinde cenazeye ulaşılsa da Pakistan hükümeti Birleşmiş Milletlerin (BM) şeffaflık araştırma yapması için izin vermiyor.

Toplu köyler, toplu mezarlar

Soykırımda zorla kaybedilen Belucuların cesetlerinin toplu mezarlarda, yol kenarındaki hendeklerde, nehirlerde ve uzak bölgelerde bulunması şaşırtıcı değil. 2014 yılında Belucistan'ın Khuzdar ilçesine bağlı Totak kasabasında Asya İnsan Hakları Komisyonu'na (AHRC) göre 169 cesedin bulunduğu sekiz toplu mezar keşfedildi. Benzer şekilde Belucistan'ın Panjgor ve Turbat ilçelerinde de çok sayıda toplu mezar keşfedildi. 2011 yılında Pakistan ordusu, Khuzdar'ın Totak kasabası çevresinde bir operasyon başlatmıştı.

Yüzlerce insanın öldürüldüğü ve kaybedildiği operasyon merkezi köyler adı altında toplama kamplarının kurulması ile sonuçlandı. Belucuların 'ölüm mangaları' liderlerinden biri olarak tanıttığı Şafeeq Mengal bölgenin sorumlusu oldu. Totak'taki toplu mezarlar hemen toplama kampının yakınında keşfedildi.

Beluc aktivistler ve siyasetçiler Ordunun sıkça başvurduğu bir yöntem olarak mizansen çatışmalarla Beluc gençlerin öldürülmesini "Sahte Karşılaşmalar" ve "Öldür ve At" politikası olarak adlandırıyor. Pakistan ordusu rutin bir uygulama olarak Beluc köylerini basıp arama gerekçesi ile hayatları hiçe sayıyor. "Ölüm Mangaları", Kürtlere karşı geliştirilen kontra timleri ile aynı görevi ifa ediyor.

Faili meçhul, köy yakma ve göçertme

Soykırım politikalarının uygulandığı her coğrafyada egemenlerin uygulamaları benzerlik gösterir. Kurdistan'da devletin üniformalı tecavüzünün benzerleri Belucistan'da da yaşanmaya devam ediyor. 13 Ocak 2024'te Cehange.org üzerinden başlatılan kampanya ile Belucular BM'yi bir kez daha Pakistan devletinin yaptığı ihlalleri araştırmak üzere ülkelerine davet etti. Beluc Yekjehti Komitesi, Beluc Gençlik Komitesi, Beluc Tanıtım Komitesi ve Dr. Mahrang Beluc'un öncülük ettiği dilekçe yaşanan soykırımı tarif etmek için oldukça açık veriler sunuyor.

"Beluc Soykırımı, öncelikle uluslararası ilginin eksikliği ve Pakistan'da bu sistematik Soykırımı araştıracak ve vurgulayacak bağımsız bir otoritenin bulunmaması nedeniyle sıklıkla tanınmamakta ve gizli kalmaktadır... Yoğunlaşan askeri saldırganlık binlerce Beluc'un ölümü, zorla kaybettirilmesi, köylerin yakılması ve zorla göç ettirilmiş insanlar olarak yaşamaya zorlanma şeklinde sürüyor. Ölüm Mangaları, devlet ve devlet dışı aktörler, Belucistan'da bu politikalarla soykırım uyguluyor." Dilekçe metni aslında yaşanan durumu en açık şekli ile anlatıyor.

Kızamık, kolera ve niceleri

Soykırımın doğrudan uygulamaları sosyal ve ekonomik yaptırım ve izolasyola derinleşiyor. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 5. maddesi "Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz" dese de sözlü ifadeler soykırım coğrafyalarında kifayetsizdir. Pakistan'ın coğrafi olarak en büyük bölgesi olan Belucistan ülkenin en yoksul yeridir. Soykırımın en belirgin özelliği geri bırakma politikası Belucistan'da insanların, temiz içme suyuna erişimini engelleyerek, çeşitli ciddi hastalıklara karşı savunmasız hale getiriyor. Temel sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılan Belucistan'ın Sarawan, Makran ve Jahlawan bölgelerinde kızamık kitlesel ölümlere yol açıyor. 2022'de Pirkoh Dera Bugti'de yüzlerce kişi koleradan öldü. Alt yapıdan yoksun bırakılan Belucistan'da hastane eksikliği, trafik kazaları ve seller açık bir toplu kıyım dönüşerek binlerce insanın hayatına mal oluyor. Bu durumlar haber bültenlerine doğal afet ya da kişi hatası olarak kaydediliyor.

"Beluc Soykırımı, öncelikle uluslararası ilginin eksikliği ve Pakistan'da bu sistematik Soykırımı araştıracak ve vurgulayacak bağımsız bir otoritenin bulunmaması nedeniyle sıklıkla tanınmamakta ve gizli kalmaktadır... Yoğunlaşan askeri saldırganlık binlerce Beluc'un ölümü, zorla kaybettirilmesi, köylerin yakılması ve zorla göç ettirilmiş insanlar olarak yaşamaya zorlanma şeklinde sürüyor. Ölüm Mangaları, devlet ve devlet dışı aktörler, Belucistan'da bu politikalarla soykırım uyguluyor"

Nükleer denek oldular

Beluc soykırımı bir soykırımda göreceğimiz tüm uygulamalara sahip. Hiçleştirilen insanlar bir denek sayılabilir ya da yok sayılabilir. Batının eski anti-Sovyet ittifakının nükleer ortağı Pakistan, ekonomik olarak geri bırakılmış Belucistan'da nükleer denemeler yapmaktan çekinmiyor. Belucistan'daki Dera Gazi Han'daki Nükleer Santral ve 28 Mayıs 1998 yılında Chaghi'de yapılan Nükleer testler nedeniyle binlerce Beluc radyoaktif serpentinin etkisiyle kanser oldu. Devam eden kuraklığa ve bölgenin gırtlak ve akciğer kanseri de dahil olmak üzere kanser açısından sıcak bir noktaya dönüşmesine ek olarak, nükleer test aynı zamanda bölgedeki yaban hayatın yaklaşık %90'ının yok olmasına da neden oldu.

Köylüleri öldürüp deşet yaymak

Belucistan soykırımının en önemli verilerini 1969 yılında görüyoruz. Meşhur söylemle "bataklığı kurutup, sivrisineklerden kurtulmak" denen faşist uygulama, Belucistan Kasabı olarak bilinen General Tikka Khan komutasındaki Pakistan ordusu tarafından uygulandı. Pakistan ordusu 1973'te ambargo uygulayarak aç bıraktığı çoğunluğu kadın, çocuk ve yaşlıları havadan ve karadan bombaladı. Açlık ve bombardıman sonucu gerçekleşen ölümler kamuoyuna askeri operasyonda teröristlerin öldürülmesi olarak sunuldu. Ölenler çoğunluğu kadın ve çocuklar olmak üzere yaklaşık 8.000 kişiydi. Bunun ardından Eylül 1974'te Belucistan'dan Afganistan'a katliamdan kaçan Belucuların kitlesel göçü yaşandı. Belucular, hala soykırımla mücadele ediyor ve seslerini dünyaya duyurmak için yeryüzündeki tüm meydanlarda eylemlilik halindedir.

Dipnot ve Kaynakça

- *Indo-German dil ailesinin oluşumunda ilk konuşulan ortak dil.
- <https://www.change.org/p/petition-urging-united-nations-action-on-baloch-genocide-dispatch-fact-finding-mission>
- https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Balochistan
- Baloch, Kiyya (19 December 2023). "Women Are Leading an Unprecedented Protest Movement in Balochistan".
- <https://www.ozgurpolitika.com/haberi-belucistanda-jin-jijan-azadi-direnisi-185053>
- <https://cm.balochistan.gob.pk/>
- Hussain, Abid. "Kill and dump policy: Baloch protest man's custodial murder in Pakistan". Al Jazeera.
- <https://www.thenews.com.pk/print/381490-the-balochistan-crisis>
- <https://carnegieendowment.org/2013/04/11/balochistan-state-versus-nation-pub-51488>
- <https://worldwithoutgenocide.org/genocides-and-conflicts/pakistan>
- <https://www.wionews.com/south-asia/history-of-the-war-in-balochistan-242939>
- <https://thebalochistanpost.net/2023/02/the-holocaust-and-the-baloch-a-comparison-of-genocides-haji-khan-baloch/>
- <https://www.jurist.org/news/2023/12/pakistan-dispatch-violent-crackdown-on-peaceful-baloch-protesters-in-islamabad-highlights-ongoing-injustices-in-balochistan-region/>
- <https://medium.com/@abuhuthaifa/march-against-baloch-genocide-balochistans-quest-for-justice-sparks-nationwide-movement-395c05ff5222>
- <https://www.fecridost.com/2016/11/orta-asya-kurdleri-beluciler-3.html>

Çerkes Soykırımı neden ve nasıl devam ediyor?

■ Çerkeslerin büyük kısmı, Rusya karşısında Osmanlı ve onunla ilişkili olarak İngiltere'nin yanında saf tutmak durumunda kalmıştı. Nitekim yenilginin ardından, büyük güçler savaşının piyonları olarak Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilmelerine hüküm kesilmişti.

Erol KÖROĞLU

Tarih inanılmaz katliamlarla dolu. İnsanlar çağlar boyu birbirlerini katletmişler. Bu anlamda, hem tarih öncesinin hem de tarihin alanına giren dönemin katliamlardan soykırımlara uzanan şiddet eylemleriyle dolu olduğunu düşünebiliriz. Fakat Birleşmiş Milletler'in 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi, özellikle modern dönemden yola çıkıyordu. Kavramı tanımlamakta ve sözleşme metninin oluşumunda büyük rol oynayan Raphael Lemkin, terimi üretirken Yunanca "genos" sözcüğünü seçerek, aslında modern bir vurgu yapmaktaydı. Genos, eski Yunancada ırk, kabile ya da soy anlamına gelebilmekle birlikte, modern Yunancada milleti tanımlamak için kullanılan sözcük. O zaman jenosit ya da soykırımı, belki de özellikle ulus-devletler döneminde, yani Fransız Devrimi sonrası için düşünmek daha uygun olabilir.

Soykırımı "millet kırımı" ya da "ulus-devlete uygun bir topluluğun yok edilmesi" gibi düşünebiliriz. Yani yok edilen topluluk illaki uluslaşma macesasını tamamlamış, "millet" haline gelmiş bir toplum olmak zorunda değil. Henüz bu yolculuğa çıkmamış bir topluluk da, bu konuda bilinci daha yüksek bir başka topluluk tarafından, özellikle ulus-devletleşmesi engellenmek üzere soykırımı uğra-

tılabilir. Ben 1864'te anayurtları olan Batı Kuzey Kafkasya'dan sürülen Çerkeslerin de bu açıdan düşünülebileceğine inanıyorum.

Çarlık orduları 1864'te Çerkeslerin son direnişini kırdıklarında ve sağ kalanları binlerce yıllık kadim anayurtlarını terk etmeye zorladıklarında, Çerkesler modern anlamda bir ulus değildiler. Kabilelerin, ailelerin ve bölgesel farkların belirleyici olduğu, kendine özgü bir feodal toplum yapısında yaşıyorlardı. Fakat anayurtları yine modern bir gelişme olan emperyalist güç ilişkilerinin kanlı sahnelerinden biri haline gelmişti. Çerkeslerin büyük kısmı, Rusya karşısında Osmanlı ve onunla ilişkili olarak İngiltere'nin yanında saf tutmak durumunda kalmıştı. Nitekim yenilginin ardından, büyük güçler savaşının piyonları olarak Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilmelerine hüküm kesilmişti.

Ermeni Soykırımı üzerinden Türkiye'de maruz kaldığımız, inkâr ve soykırım sözcüğünü kullananlara dönük bazen simgesel bazen yasal bazen de fiziksel şiddet, aslında Çerkes Soykırımı için de geçerli. Birilerine Ermeni Soykırımı'nı hatırlatıp rahatsız etmediği sürece, Türkiye'deki Çerkes diasporasında kullanılabilen, özellikle 150. yıldan sonra yaygınlık kazanan ve kabul gören Çerkes Soykırımı ifadesi, Rusya nezdinde rahatsızlık uyandırıyor. Şu bilindik öykü yani: Soykırımlar tarihsel olaylar ve

müsbetleri ya da faileri de tarihte aranması gerekirken, failerle tarihsel bir ilişkisi olan günümüz toplumları, kendilerinin de soykırımla suçlandıklarını düşünebiliyorlar. 1915'te Osmanlı Devleti'ndeydik, 1864'te ise Rus Çarlığı'nda. Rusya'da önce komünizm yaşandı ve bitti. Şimdi Rusya Federasyonu var. Ama Türkiye Cumhuriyeti'nin olduğu gibi, Rusya Federasyonu'nun da soykırım sözcüğünden rahatsızlığı, korkusu var.

Modern toplumlarda görülen bu rahatsızlık elbette boş değil. Neticede geçmişte gerçekleştirilen bu planlı ve zalimce yok etme eylemi ve dolayısıyla insanlık suçu, aynı zamanda tarihsel süreçte bir maddi varlık transferini de getiriyor. Soykırım sırasında öldürülen ya da sürülenler, mal ve mülklerinden de ediliyor, özellikle toprak şeklindeki gayri mülkleri o coğrafyada yaşamaya devam edenlere geçiyor. Yani soykırımın gerçekleştiği topraklarda yaşayan toplum, soykırımı kendisinden önceki rejim gerçekleştirse bile, sanki soykırım suçlaması kabul edilirse, eline geçmiş ekonomik gücü geri vermek zorunda kalacak diye korkmakta.

Soykırımın çalışılmasını ve çeşitli yönleriyle konuşulmasını engelleyen en önemli etkenlerden biri bu. Failin ya da faille şu veya bu biçimde ilişkili/ilintili toplumun girift ve ikircimli duyguları belirleyici oluyor. "Dedem bir soykırımcı ise, ben ne hissede-

“Dedem bir soykırımcı ise, ben ne hissederim?” Bu çok önemli bir soru ama “dedem soykırıma kurban gittiği için ben nasıl bir acı çekiyorum?” sorusundan daha önemli değil. Bu açıdan soykırıma uyan toplumun gelecek kuşaklarının, aradaki tarihi süreyi eleştirel bir biçimde ve tüm tarihselliğiyle okumalarına imkân sağlanması gerekiyor.

Osmanlı haremindeki Çerkes kadınlar. Haremdeki kadınların çoğunluğu Çerkesya'dan getiriliyordu.

rim?” Bu çok önemli bir soru ama “dedem soykırıma kurban gittiği için ben nasıl bir acı çekiyorum?” sorusundan daha önemli değil. Bu açıdan soykırıma uyan toplumun gelecek kuşaklarının, aradaki tarihi süreyi eleştirel bir biçimde ve tüm tarihselliğiyle okumalarına imkân sağlanması gerekiyor.

1864'teki Çerkes Soykırımı'nın ve ardından gelen, yüz binlerce sivilin denizde ve ayak bastıkları karada, kendilerine gösterilen topraklara yerleşene kadar yaşadıkları can kayıplarını içeren Çerkes Sürgünü'nün temel faili Rus Çarlığı'dır. Fakat soykırım 1864'te savaş meydanlarından başlayıp sürgün mahalline varmakla sonuçlanmamıştır. Soykırıma maruz kalanlar açısından soykırım devam etmiştir. Buradaki vurguya dikkat edilmeli: Osmanlı Devleti de Çerkes Soykırımı'nın failidir demiyorum. Osmanlı Devleti, Çerkes muhacirlere sınırlarını açmış ve imkânlarının el verdiği biçimde yaşamlarını devam ettirmelerine destek olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'deki Çerkes diasporasında yaygın olan Osmanlı'ya müteşekkik olma durumu boş bir duygu değildir.

Ancak günümüzdeki Türkiyeli Çerkes diasporasını oluşturacak sürgünlerin o dönemi tecrübe edilelerine daha fazla dikkat edebiliriz. Bunu yaptığımızda, Osmanlı'nın Çerkesleri kendi nüfus politikaları ve tercihleri doğrultusunda imparatorluğun Rumeli ve Anadolu topraklarında iskân ettiğini görürüz. Osmanlı'nın yüzünü Batı'ya dönerek başlattığı modernleşme hareketi 19. yüzyıl başlarında başlamıştı ve en temelde bir merkezi devlet örgütlenmesi öyküsüydü. Modernleşmenin toplum katmanlarına yayılışı da, yukarıdan aşağıya başlamıştı. Dolayısıyla modern ve merkezi bir devlet olmaya karar veren Osmanlı, nüfus politikalarına çok önem vermeye başlayacaktı.

Osmanlı, sanayileşmemiş coğrafyasında oldukça düşük bir nüfusa sahipti. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na girildiğinde imparatorluğun nüfusu 20 milyon civarıydı ve bunun %40'ı Türk ve/veya Müslüman, %40 kadarı Arap ve %20'si de gayri Müslim idi. 1864'te başlayan Çerkes muhacereti, tam da bu nüfus sorunuyla bağlantılı olarak ele alınacaktı. Rumeli ve Anadolu'da Çerkeslerin yerleştirildiği her coğrafyada bir gayri Müslim nüfus yoğunluğu vardı. Çerkesler bu bölgelerde Müslüman ve devlete bağlı

bir nüfus dengeleyicisi haline geliyorlardı.

93 Harbi olarak bilinen 1876-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Rumeli'de yaşanan kayıplar, oradaki Çerkeslerin de ikinci kere sürülmesine yol açacaktı. Bu kabile ise Arap topraklarına, Suriye'den bugünkü İsrail'e kadarki bir coğrafyaya yerleştirileceklerdi. Bu süreçte şu veya bu bölgede, Çerkes nüfusu artıyor, Samsun veya Kayseri Uzunyayla gibi bölgelerde pek çok Çerkes köyü oluşuyordu. İmparatorluk içinde gelenekleri, dili ve kültürleriyle pek çok küçük Kuzey Kafkasya oluşmaktaydı. Fakat bunlar arasında bir bağlantı oluşması Osmanlı için arzulanan bir şey değildi. Sürgündeki Çerkeslerin hayali cemaatlerini oluşturması, köy ya da yöreden öte, uluslaşma maceraları akamete uğratılmış bir toplum oluşları Osmanlı'da baskılandı. Böylece Çerkes ulusal hareketinin oluşumu çok yavaşlatıldı ve kesintili hale getirildi.

Osmanlı Devleti artık tebaası haline gelen Çerkeslere soykırım uygulamıyordu, hiçbir zaman da böyle bir şey olmayacaktı ama fiili durum Çerkes genosunun kırımının devamı biçimindeydi. Bunun pek çok yönü var. Çarpıcı ve bir parça daha iyi bilinen bir örnekle yetineceğim. Yüzünü Batı'ya çeviren Osmanlı edebiyatının en önemli isimlerinden

Ahmet Mithat Efendi

مرحوم احمد ميثات افندي

gazeteci ve romancı Ahmet Mithat Efendi bir Çerkes'ti. Ailesi 1844'te, yani soykırımdan önce İstanbul'a göç etmişti. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı tarihçiliği, milliyetçi yönelimleri doğrultusunda Ahmet Mithat gibi farklı etnik kökenden yazarların bu kimliklerinin görünürlüğünü azaltmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Ahmet Mithat'ın aynı yerdenden gelen annesinin Çerkes, babasının ise Türk olduğu iddia edilerek Türkleştirilmeye çalışılır. Oysa Ahmet Mithat Çerkesçeyi de bilip konuşan ve bu kimliğini ciddiye alan bir yazardı.

Ahmet Mithat'ın romanlarında Çerkesler hep vardır. Örneğin 1875 tarihli ilk ve en ünlü romanlarından Felatun Bey ile Rakım Efendi'de doğru Batılılaşma örneği Rakım Efendi'nin en önemli başarılarından biri Çerkes cariyesi Canan'a ders alarak ve kendisi de ders vererek eğitmesi ve kendine eş olabilecek bir hale getirmesidir. Bu temelde Rakım'ın başarısı gibi görülebilir ama Çerkes muhacretinin nispeten yeni olduğu bir dönemde, Çerkes cariyelere dönük tavır idare etmeye ve olumlu hale getirmeye dönük bir çaba gibi de düşünülebilir.

Ahmet Mithat'ın doğrudan Çerkeslikle ilgili iki eseri vardır: Birincisi 1877'de gazete tefrikası olarak yayını yarıda kestirilen Kafkas romanıdır. Tam da 93 Harbi'nin içinde, Çerkes bağımsızlığı yönünde oluşuyla ilgili saray jurnallerinin etkili olması kulağa biraz daha normal geliyor. Ancak bundan uzunca bir süre sonra, 1884'te yazarın Çerkes Özdenleri başlığını taşıyan tiyatro oyunu, Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosu'nda sahnelenirken yine benzer bir endişeyle yasaklanır ve bu defa yasaklama yeterli gelmemiş olmalı ki, II. Abdülhamit'in emriyle tiyatro binası bir gecede yerle bir edilir.

İçinde oynanan oyun tehlikeli bulunduğu için tiyatro binasının yıkılması kulağa pek teatral geliyor olabilir. Ancak müstebit bir idarenin gücünü sergilemek için seçtiği etkili bir yöntemdir. Tiyatronun yıkılması tüm tiyatro âlemine sert bir mesaj olacaktır. Buna benzer bir eylem olarak, İstanbul gey ve trans onur yürüyüşlerinde tüm İstiklal Caddesi'nin trafiğe kapatılması, tüm gün boyunca bölgede atılacak her adımın vatandaşa eziyet haline getirilmesi gösterilebilir. Komik ama bezdirici önlemlerdir bunlar.

Tiyatro binası yıkma eylemi Çerkes Soykırımı'ndan 20 sene sonra gerçekleşmektedir. Fakat Ahmet Mithat'ın da aralarında olduğu ve Çerkesliğin edebiyata ve dolayısıyla milli imgeleme nasıl yansıtacağına dair bir tartışmayı da kesin bir biçimde sona erdirecektir. Osmanlı Devleti açısından, Çerkeslerin sadık tebaa olarak önemi ve anlamı vardır. Kendi aralarında istedikleri gibi düğün dernek kurabilir, Çerkesçe konuşabilirler ama imparatorluğa dağıtılmış, paramparça edilmiş büyük bir nüfus olduklarını anlamalarına izin verilemez. Onların bunu hissetmelerini sağlayacak okuryazar kesiminin ve bunların oluşturacağı milli ve kültürel kimlik rezervuarının önüne geçilir.

Türkiyeli Çerkes diasporası soykırımı arkasında bırakmamıştır. Soykırım tamamlanmamıştır. Çerkes Soykırımı sadece Rusya kökenli inkârcılık açısından değil, Türkiye kökenli bir engellemeler tarihi üzerinden de devam etmiştir. Devam etmektedir de. Çerkes Soykırımı sürmekte olan bir olgudur.

Pontos'ta cumhuriyet sonrası asimilasyon süreci

Tamer ÇİLİNGİR

Pontos'ta izlenen bilinçli politikaların yanında, tarihsel toplumsal bazı gelişmeler de asimilasyon süreci üzerinde ciddi anlamda etkili olmuştur. Yani asimilasyonun tek nedeni izlenen politikalar değildir. Bunların yanı sıra doğrudan politik olmayan, ekonomik, kültürel gelişmeler, teknolojik ilerleme, büyük şehirlere göç gibi bazı unsurlar da asimilasyon sürecine önemli etkiler yapmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Pontos 1895, 1915, 1919 ve mübadeleyle birlikte Hristiyan Rum ve Ermeni nüfustan büyük ölçüde arındırılmıştı. Asimilasyon geriye kalan Müslümanlaşmış halkları hedef alıyordu.

1936 yılında Ekonomi Bakanı, iki yıl sonrasının da başbakanı olacak Celal Bayar 'Tasarruf ve Türk Haftası' sebebiyle radyoda verdiği bir demeçte şöyle diyecektir: "Türkiye Türklerindir demek, milli varlıklara sahip olmak demektir. Tasarruf telakkisi ve medeni olgunluk seviyesi arasında münasebet vardır. Milli şuur, milli sanayi, milli tasarruf arasında kesin bir münasebet vardır. Arkadaşlar! Türkiye Türklerindir; Türklere ait kalacaktır, diyoruz. Memleketin bir koloni gibi şunun bunun hesabına şunun bunun tarafından değil, kendi hesabımıza, kendi evimiz olarak imarı, kalkınması Kemalist (CHP'nin 1935 Mayıs kongresinden kabul edilen tanımlama) davanın temelidir." [1]

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ise 5 Şubat 1937'deki TBMM Teşkilat-ı Esasiye'de değişiklik hakkındaki oturumda yaptığı konuşmasında şunları söyleyecektir: "Sayın arkadaşlar. Tarihin seyrini değiştirdik ve Türk'e atfedilen menhus tarih bir defa daha yenildi. Eğer biz Atatürk Türkleri, kurtarılmış olmak itibarı ile Türklere yüksek medeni vasıflarını tekrar iade etmiş olmak itibarı ile Atatürk'e şükran hissediyorsak, bunun ifadesini kurduğumuz prensipleri sadakatle ve feragatle ve samimiyetle takipte aramak icap eder. Hiçbir din kendisini müdafaa için Türklere kadar azimkar, Türklere kadar fedakar bir millet bulamamıştır. Eğer dünyada İslamiyet yaşıyorsa 12 asırdan beri kendisini müdafaa eden Türklerin kanına ve kafasına medyundur." [2]

Tabiiyet şubesi

1905'lerin ünlü İttihatçı bürokrati ve 1930'ların CHF'li vekili (bugünkü Cumhuriyet Halk Partisi) Şükrü Kaya, 1930 yılı bütçesi hakkında yaptığı konuşmada mübadeleyle ilgili bilgiler verirken, bugüne de ışık tutacak bir itirafta bulunur: "Vatan haricinde kalan ırkların, onların tebayyî nazarı itibare alarak memleketin iklimi ile münasip yerlerle yerleştirmek vazifesi de iskan dairesindedir. Mübadele bitmiş olsa iskanın bu cihetleri devam edecektir. İskanı nüfusla beraber birleştirerek nüfus, iskan ve tabiiyet meselesini bir Müdüriyeti Umumiye altında topladık. Bunun için her üç şubenin (yani nüfus, iskan ve tabiiyet şubeleri) hedefinin ve sahai iştigalini birleştirerek vilayetlerdeki teşkilatı da bugün meşgul olacağı işlerle uygun bir dereceye indirdik..." [3] Burada

söz edilen Tabiiyet Şubeleri, insanların ırkına göre kaydının tutulduğu itirafıdır.

Rumlar 1, Ermeniler 2, Yahudiler 3

2013 yılında Agos ve Radikal gazetelerinde çıkan bir haber yüz yıl öncesine dayanan bir kayıtların hala devam ettiğini gösteriyordu: "Ailenin avukatı İsmail Cem Halavurt, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne başvurup, çocuğun Ermeni anaokuluna kaydının önünde engel olmadığına dair resmi yazı istedi. Talebi değerlendiren İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı Ahmet Molak, avukat Halavurt'a Şişli İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'ne başvurması gerektiğini söyledi. Molak, başvuru sırasında Halavurt'un Şişli'ye sunması için bir resmi yazı yazdı. Ve bu yazıda, Ermeniler için 'Soy kodu 2' ifadesinin yer aldığı ortaya çıktı. Yazıda, şöyle deniyor:

'Söz konusu okullara kayıt olacak öğrencinin velisinin mahkeme kararı ile din, isim, mezhep değiştirip değiştirmediğinin bilinmesi, 1923 yılından bu yana 'Vukuatlı' nüfus kayıtlarının gizli soy kodunun da (nüfus kayıt örneğinde Ermeni vatandaşlarımızın soy kodu 2'dir) çıkartılması gerektiğinden, öğrencinin velisinin ilgili nüfus ve vatandaşlık müdürlüğünden nüfus kayıt örneğinde gizli soy kodunun 2 olması halinde kaydının yapılabileceği...'

Radikal'in aradığı bir nüfus yetkilisi, 'soy kodu' uygulamasının Lozan'da azınlık statüsü tanınan Rum, Ermeni ve Yahudiler için söz konusu olduğunu, Rumlara 1, Ermenilere 2, Yahudilere de 3 kodunun verildiğini söyledi. Yetkili, soy kodunun Lozan Antlaşması'yla tanınmış haklardan yararlanacak o azınlık grubuna mensup yurttaşları ayırt etmek için kullanıldığını savunuyor. Örneğin '2' koduyla kaydedilmeyen birinin Ermeni okuluna kayıt yaptırılmayacağını vurguluyor. Yetkili, kodların başka amaçla kullanılıp kullanılmadığı hakkında bilgi sahibi olmadığını, üç grup dışındaki topluluklara kod verildiğini söylüyor." [4]

Bu durumun Pontoslu ve Küçük Asya Rumları açısından da aynı olduğu açıktır. Bu durumda devletin bildiğinin halktan gizlendiğini bir kez daha belgelemiş oluyoruz. Yıllarca 'biz kimiz?' sorusu ile yaşayan insanlar, bu sorunun yanıtını aradıklarında birçok engelle karşılaşırken ve yanıt alamazken, devletin yüz yıldır süren bu fişlemeyle kimin hangi etnik kimlikten geldiğini bildiğini öğreniyoruz.

"Vatandaş, Türkçe konuş!"

Devletin dil operasyonu, önce 'anadilini unut, Türkçe konuş' ile başladı ve ardından 'ismini, sokağın ve apartmanın adını değiştir' e kadar gitti. Aslında yapılan kimliğin bastırılması ve zamanla silinmesini kapsayan bütünlüklü bir operasyondur. O kadar ki 1930'lu yıllarda çarşı pazarı satılan ürünler ve fiyat açısından denetleyen zabıtaya, vatandaşın sokakta Türkçe konuşmasını denetlemesi ve konuşmayana para cezası kesmesi görevi de verildi. 1930'larda dil operasyonu ile ilgili Cumhuriyet gazetesinin haberleri

şağıda. O yıllara ait haber dilini değiştirmedim.

Türkçe tabelaya az vergi

İstanbul Belediyesi, gayri Türkçe lisanla yazılı tabela ve levhalardan, Türkçe bir tabela ve levha için alınan vergiden 4 misli daha fazla alınması kararını 10 misline çıkardı. [5]

Hamala Türkçe sınav

İstanbul Belediye İktisat Müdüriyeti, Anadolu'dan iş bulmak amacıyla İstanbul'a gelen birçok kimsenin hamallık yapmak istediğini ama bunlardan çoğunun Türkçe bilmediğini ve bu durumda olanların yani Türkçe bilmeyenlerin hamallık yapmasının men edileceğini bildirdi. [6]

'Zerzavatçı Türkçe bağır'

'Türkçe konuş' kampanyası 'Türkçe bağır' dönüştü. İstanbul Belediyesi, yaşadığı mahallelerde kendi anadiliyle bağırarak satış yapanlar hakkında zabıtaya gönderdiği tebligatta, Türkçe yerine Rumca bağırmanın şiddetle yasaklanmasını istedi. [7]

Binaların, kiliselerin yıkılması, el değiştirmesi

Asimilasyon sürecinin etkili bir başka ayağı da mekan gaspıyla ifade edilebilir. Örneğin, Trabzon'da Rum Konstantin Kabayanidis'a ait köşk, Atatürk Köşkü adı verilerek Mustafa Kemal'in kişisel varlığı ilan edilir. Yine Trabzon'da 1912 yılında Rumlar tarafından yaptırılan Opera binası 1925 yılında Sümer sinemasına çevrilir. 1956 yılında ise at arabalarının geçişini engellediği gerekçesi ile yıkılır. Sinop'tan Rize'ye kadar yüzlerce kilise yıkılır. Rum okulları Türkçe isimler verilerek kullanılır. Aralarında hastanelerin de bulunduğu tarihi binaların birçoğu askeri kışla haline getirilir.

Yer adlarının değiştirilmesi

Asimilasyon politikalarının en açık örneklerinden biri de yer adlarının değiştirilmesine ilişkin uygulamalardır. Bu uygulamalar bir yandan belleğin silinmesini sağlarken bir yandan da yeni kimliğin edinilmesinin sembolik simgeleri gibiydi. Yer adlarının değiştirilmesi uygulamalarının temel hedeflerinden biri hem yaygınlık hem de öncelik bakımından Pontos olmuştur.

1940 yılında İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı 8589 sayılı genelgeyle değiştirmeler başlamıştır. Bu genelgeyle valilikler tarafından dosyalar oluşturulmuş ve sistematik olarak yer adları değiştirilmeye başlanmıştır. Daha sonra 1949 da 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile yer adlarının değiştirilmesi işlemleri yasal bir dayanağa kavuşmuş, ardından 1957 yılında da bir "Ad Değiştirme İhtisas Kurulu" kurulmuştur. Söz konusu bu kurulun çalışmaları, çeşitli kesintiler olmakla birlikte 1978 yılında "tarihi değeri olan yer adlarının da" değiştirildiği gerekçesiyle son verileceye kadar sürmüştür. Kurul çalışmaları beş yıllık bir aranın ardından, 1983 yılında yayınlanan bir yönetmelik uyarınca yeniden başlamıştır.

❖ Yıllarca 'biz kimiz?' sorusu ile yaşayan insanlar, bu sorunun yanıtını aradıklarında birçok engelle karşılaşır ve yanıt alamazken, devletin yüz yıldır süren bu fişlemeyle kimin hangi etnik kimlikten geldiğini bildiğini öğreniyoruz.

❖ Trabzon'da Rum Konstantin Kabayanidis'a ait köşk, "Atatürk Köşkü" adı verilerek Mustafa Kemal'in kişisel varlığı ilan edilir. Yine Trabzon'da 1912 yılında Rumlar tarafından yaptırılan Opera binası 1925 yılında Sümer sinemasına çevrilir. 1956 yılında ise at arabalarının geçişini engellediği gerekçesi ile yıkılır.

Rize'de 105, Trabzon'da 390, Giresun'da 167, Ordu'da 134, Samsun'da 185 Gümüşhane'de 343, Tokat'ta 245 köy adı değiştirilmiştir. Bu adların çok büyük bölümü Türkçe olmayan yer adlarıdır. Örneğin Rize ve Trabzon'da değiştirilen isimlerin yalnızca 20 tanesi Türkçedir. Geriye kalanlar Rumca oldukları için değiştirilmişlerdir.

Yer adlarının değiştirilmesi politikası Müslüman ortak kimliğe yapılan vurgunun yalnızca araçsal bir söylem olduğunun ve asla gerçek politikaları yansıtmadığının en açık kanıtlarından birini oluşturmaktadır. Zira bu yer adlarını kullanan insanlar Müslümanlaşmış halklara mensuptur. Ancak bu dilleri kullanmaya devam etmektedirler. Dolayısıyla bu politikalarla hedeflenenin bölgenin Türkleştirilmesi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Karadeniz(!) müziği

İstanbul Belediye Konservatuvarı (bugün İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı) öğretim üyelerinden bir grup 1926 yılından başlayarak cumhuriyet kadrolarının talimatıyla çeşitli geziler düzenler. Bu gezilerin dördüncüsü ise Karadeniz'i kapsar. Sinop, Giresun, Trabzon, Rize, Gümüşhane, Bayburt illerini kapsayan bu gezi sırasında yaptıkları iş, şarkıları notalara döküp kayıt altına almaktır.

1967 yılında ise bu kez TRT tarafından aynı amaçla Karadeniz'e gönderilen bir ekip, ezgileri bant kaydı haline getirir. Bu gezilerde derlenen ezgilerden bir kısmı sözlerinden koparılmış, yeni ve Türkçe sözler yazılarak asimilasyonun birer aracı haline getirilmiştir. Ermenice ve Rumca birçok şarkı kayıt altına alındıktan sonra sıra bu şarkılara Türkçe söz yazmaya gelir. Yani şarkıları Türkçeye tercüme etmek de değil, tam tersine yeni şarkı sözleri yazılacak ve böylece şarkılar da Türkleştirilecektir. Bir diğer ifadeyle türkleştirilecektir ve tabii bu şarkılara artık 'Türk Halk Müziği' adı verilecektir. Halk bildiği, tanıdığı bu ezgileri bu kez

Türkçe sözlerle dinlemek zorunda kalmıştır. Aynı durum, Lazca ve Hemşince şarkıların da başına gelmiştir. Ama burada çarpıcı bir başka nokta ise Karadenizlilik adına yer yer melodik farklılıkların, bütünüyle de dilsel farklılıkların Türkçe ile ortadan kaldırıldığı yeni bir müzik yaratılmasıdır; Karadeniz(!) Müziği. Dolayısıyla artık Rum müziği, Laz müziği, Ermeni (Hemşin) müziği yoktur; Karadeniz müziği vardır. Oysa Rum müziğinde belirgin olan enstrüman kemençe iken Laz müziğinde tulum göze çarpıyor. Yine kaval ve davul Rum şarkılarının yanı sıra Laz şarkılarında da öne çıkıyor. Batıya Samsun'a doğru gidildiğinde ise bir başka enstrüman, zurnayı görüyoruz. Halk oyunları da birbirlerinden farklıdır üstelik. Ama batısından doğusuna tüm illerdeki kültürel ve etnik farklılıklardan kaynaklanan müzik çeşitliliği yok sayılarak, yok edilmeye çalışılarak bir "Karadeniz" müziği(!) dayatılıyordu. Kuşkusuz Karadeniz halkları birbirlerinin müziğini dinliyor ve bu ezgileri kendilerine yakın buluyorlardı. Ancak sorun bu ezgilerin dillerinden kopararak kendilerine sunulmasındaydı. Bu arada halk oyunları ekiplerinin giysilerinde Türk bayrağı arması takılması da zorunlu kılınmıştı.

Asimilasyon, modernizm ve sol

Türkiye'de solun Kemalizm'le ve genel olarak modernizmle ilişkisi hep tartışlagelmiştir. Solun büyük bölümüyle, son yıllarda gerileyen bir eğilim olmakla birlikte, Türk uluslaşma sürecini büyük ölçüde Kemalizm'in ideolojik çerçevesinde değerlendirdiğini söylemek yanlış olmaz. Sol üzerindeki Kemalist etki iki alanda özellikle belirgindir: Birincisi Kurtuluş Savaşı ve anti-empyalist söylem. İkincisi modernleşme söylemi.

Modernleşme söyleminin etkileri büyük ölçüde eğitim üzerinden takip edilebilir. Sol, büyük oranda Kemalizm'in modernleşme projesini paylaşıyordu. Bunu köy enstitüleri ve halk evleri gibi kurumlara

bakış açısından da çıkarabiliriz. Bu kurumlar solun büyük bölümü için birer aydınlanma kurumuydular. Köylere kadar uzanan aklın ve bilimin ışığıydılar. Bu belli ölçüde doğrudur da. Bu kurumlar toplumsal gelişim açısından önemli işlevler görmüşlerdir. Ama gördükleri işlevlerden biri, belki de en önemlisi asimilasyondur. Taşdıkları modern değerler aynı zamanda Türk uluslaşmasının, yani bütün Türkiye'yi Türkleştirmenin değerleridir. İnsanlar köylü, Müslüman, Rum, Laz, Hemşinli, Gürcü vb. olmaktan, modern laik Türk'e dönüşmüşlerdir. Elbette kendilerine hala Rum, Laz, Gürcü, Hemşinli demektedirler ancak bu kimlikler artık yaşayan değil, kökene ait unsurlardır ve en fazla mozaik renk katabilirler.

Seksenli yıllarda büyüyenler bilirler. Yetmişli yılların solcu ağabeyleri ve abaları birçoğumuza "Hemşince, Lazca, Rumca, Gürcüce vb. konuşmayın diliniz bozulur! Okulda zorlanırsınız" demiştir. Çünkü bu diller köylülüğe ait folklorik unsurlardır. Modern ve ilerici olan ise Türkçedir. Dolayısıyla bu sol anlayışın da asimilasyon üzerinde önemli etkisi olduğu söylenebilir.

Solun mücadelesini toplumsal mücadele olarak tanımlaması ve etnik kimlik farklılıklarını bu mücadele açısından olumsuzluk yaratan bir etki olarak görmesi de asimilasyonu hızlandıran bir unsur olmuştur. Yazık ki sol uzun süre kimlik taleplerini toplumsal mücadele taleplerinin gerçekleştiği belirsiz bir geleceğe erteleme eğilimi taşımıştır.

Dipnot ve Kaynakça

[1] Cumhuriyet Gazetesi, 19.12. 1936, Sayfa 1,8 / CHP Programı, Ulus Basımevi, Ankara, Sayfa 2

[2] Cumhuriyet Gazetesi, 6.02. 1937, Sayfa 1,6

[3] Şükrü Kaya, Sözlere-Yazıları, 1927-1937, Birinci Kitap, Toplayan: Ekrem Ergüven, Dahiliye Hukuk Müşaviri, Cumhuriyet Matbaası İstanbul-1957, Sayfa:66

[4] Radikal Gazetesi, Ağustos 2013

[5] Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1929, Sayfa:2

[6] Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ocak 1932, Sayfa:4

[7] Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1929, Sayfa:2

Üç Maymun:

Faşizm, sürgün, soykırım

Büşra ŞAHİN

"Kanlar kurumuş, diller susmuş artık. Bu blokları yalnızca kameralar ziyaret eder olmuş. Tuhaf bir çimen, bir zamanlar mahkumların yürüdüğü yolları örtmüş. Artık dikenli tellerden akım geçmiyor. Kendimizinkinden başka duyulan hiçbir ayak sesi yok."

(Night and Fog)

En basit anlamıyla; sadece dinsel, ırksal, milli vb. özelliğinden ötürü bir soyu kırmayı istemek, kırmak, katletmek ve bunu zafer saymak...

Genocide kavramını 1944'te ilk kez kullanan Raphael Lemkin'in tanımına göre soykırım; etnik, milli, dini ya da ırksal bir grubun, koordineli yani bilinçli biçimde ortadan kaldırılması ve/veya yaşam dayanaklarının yok edilmesi. Tanım basit ve olabildiğine sert aslında ama tabii ki bu kavram üzerine bile tartışmalar yapılıyor. Tartışılan en önemli detaylardan biri de niyet konusu. Bazı görüşlere göre soykırım; idari, siyasi, ekonomik vb. bir sebebe bağlı olmadan gerçekleşen bir eylem. Başka bir açıdan ise eylemin, bir soyu kırma kastıyla başlamasına gerek yok; herhangi bir sebepten doğan bir saldırı zamanla soykırıma evrilebilir ve git gide daha da sertleşebilir. Ben ise burada bilinçli şekilde yapılan yani rastlantısal olmayan eyleme odaklanmak niyetindeyim. Sinemadan örneklerle, hangi sebeple başlamışsa başlasın bir grubu yok etme yani nedeni ne olursa olsun, bilinçli bir şekilde bir grubun soyunun kırılması üzerine konuşacağız. Bunu konuşurken diğer önemli kavramlara da arada bir selam vereceğiz: faşizm ve sürgün. Örüntüleri takip ederseniz, hepsinin aynı olduğunu görürsünüz: faşist bir girişim, insanları yerinden etme ve hıncını alamayıp soyunu kırma. Sırası değişebilir.

Hangi maymunlar?

"Neler yaptıklarını gördün. Kafa derisi yüzmelerini..."

"Evet, onların hepsini beyaz adam öğretti onlara. Ordunun baskını sonrası bir Kızıldere kampını hiç gördün mü? Ha? Bir kadını öldürmeden önce ona neler yaptıklarını hiç gördün mü? Küçük çocukları, süngülerle deşilip öldürülürken gördün mü ha?"

(Soldier Blue)

Aynı yıl imzalanan Soykırım Sözleşmesi ve İnsan Hakları Bildirgesi'nin bugün herkes için geçerli olduğunu savunmak güç ancak üç maymunu oynamak kolay. Görmediyse, duymadıysak, sesimizi çıkarmadıysak elbette "İnsan hakları var yahu!" diyebiliriz. Tabii 10 Aralık İnsan Hakları Günü'nün ulaşmadığı insanları saymazsak.

Bir süredir günbegün takip ettiğimiz bir soykırım gözlerimizin önünde yaşanırken bu sözleşmeler nerede? Bugün yaşananlara ses çıkarmıyorsak "Tabii ki Auschwitz'i biliyorum" demenin bir değeri var mı? İnsan hafızası ne kadar bulanık olabilir? Bir Bulgar, kendisine verilen sözleri hatırlatıyor Srebrenitsa'da ve diyor ki: "Hep aynı laflar. Bize hep aynı şeyleri söylüyorsunuz ama hiçbir şey olmuyor. Bir santimetre daha yaklaşamayacaklar demiştiniz ama tankları her geçen saat daha da yaklaşıyor. Söylediklerinizden sorumlusunuz." Onlara söz veren ve cevap olarak sadece "Ben sadece bir piyanistim." diyen Albay Karremans ne kadar da haklı. Batılılar için içinden sıyrılmayı iyi bilir, değil mi? Radyodaki yayınlardan duyulan "Tüm yabancı yurttaşlar kendi elçiliklerine gitmeliler. Şimdilik yerel ahalinin durumu belirsizliğini koruyor." sesinde, Batılı yurttaşın canını diğerlerinden önceleyen kim? Piyanistleri gördük, peki bestekar kim? BM askerlerini bu bölgelere gönderip de mavi şapkaları ve güneş gözlükleri altındaki bulanık hafızalarıyla ne yapacaklarını bilemeden dolaşmalarını emreden kim?

"Sorumlu ben değilim." diyordu Kapo.

"Sorumlu ben değilim." diyordu subay.

"Sorumlu ben değilim."

Öyleyse sorumlu kimdi?

(Night and Fog)

Steve Biko'yu savunmak için beyaz gazeteciyle konuşan Doktor Ramphela, "Sizin, bu toprakların sahiplerine gösterdiğiniz beyaz babacanlığının bir simgesi ben." derken yaptığı iğneleme pekâlâ görmezden gelinebilir. Üç maymun devreye girebilir. Sıyrılmak kolaydır. Sonunda sıyrılmaya planını yaparken insanlara güven vermek de öyle. Nankin katliamı sırasında karısına teselli vermek isterken "Almanlar için çalışıyoruz, güvendeyiz." diyen Sekreter Tang da kısa bir süre sonra karısının saçlarını keseceğini tahmin etmiyordu. Kendisine verilen güven, tüm kadınların saçları gibi bir çırpıda elinden alınmıştı. "BM artık burada. Dünya basını onları izliyor." diyerek içini rahatlatan Paul de tanıdığı ve güvendiği beyazlar tarafından aşağılanmamış mıydı?

"Batı, tüm güçlü devletler, güvendiklerinin hepsi Paul... Senin pislik olduğunu düşünüyorlar. Hayvan dışkı olduğunu. Sizler değersizsiniz. Bu lanet otele sahip olabilirsiniz ama bir şey var. Sen siyahsın. Bir zenci bile değilsin. Afrikalısin. Burada kalmayacaklar, bu kıyımı durdurmayacaklar."

"Güney Amerika'ya ırkçılıktan kaçmak için gitmezsin, ırkçılığı stoklamak için gidersen" diyen Afrikalı ko-

■ Bir süredir günbegün takip ettiğimiz bir soykırım gözlerimizin önünde yaşanırken bu sözleşmeler nerede? Bugün yaşananlara ses çıkarmıyorsak "Tabii ki Auschwitz'i biliyorum" demenin bir değeri var mı? İnsan hafızası ne kadar bulanık olabilir?

medyen Trevor Noah haklı belki. Kabileler arası savaşlar ve ırkçılık yoğun ancak Batı'nın konumunun farkında olanlar da var. "Kendi topraklarınızda kabile savaşları da var." diyen beyaz gazeteciye "Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına ne diyorsunuz?" diye cevap veren Steve Biko, gerçeği inkar etmeden iki yüzlülüğü açıkça sunuyor izleyiciye. Tam bir oryantalist tavrıyla Ruanda'ya giden beyaz gazetecilere "Belçikalı sömürgecilere göre Tutsiler daha uzun ve daha zarif. Ayrımı yaratan Belçikalılardı." diyen Afrikalı genç, kastını açıklamayı da ihmal etmiyor: "İnsanları seçip ayırdılar. Daha ince burun yapısı, daha açık ten... İnsanların burunlarının genişliğini ölçüyorlardı. Belçikalılar ülkeyi idare etmek için Tutsileri kullandı. Sonra gittiklerinde iktidarı Hutulara bıraktılar. Ve elbette Hutular yılların ezilmişliğinin intikamını aldılar."

Bir uzaylı gibi bireyi inceleme altına alan ve ilk sosyal Darwinistleri gururlandıran bu yaklaşım tanıdık geldi mi? Ülkeyi terk etmek üzere otobüse binen beyazların, otel kapısında biriken Afrikalıları fotoğraflaması bir film sahnesinde abartı görünebilir ancak benzerinin yaşanmadığını kim iddia edebilir? Ruanda'ya gelip de olaylara tanık olduktan sonra "Bence insanlar bu görüntüleri gördüklerinde 'Aman Tanrım, ne korkunç' diyecekler ve yemeklerini yemeye devam edecekler." diyen Gazeteci Daglish bir öz farkındalık mı sergiliyor yoksa sinemanın o beyaz kurtarıcısı, vicdanlı Batılı rolünü mü oynuyor?

Ezilen, temel haklarından mahrum edilen, öldürülen halkların sesleri de duyulmaz, biliyoruz. Kendilerini ifade edememeleri tüm alanlarda olduğu gibi sinemada da geçerli. Beyazların tekelindeki sinema sektöründe, soykırım konusunda hakkaniyetli bir film bulmak gerçekten güç. Birbirlerine vahşet saçan siyah kabileler veya sarı Uzak Doğulular ortasında vicdanı ile parlayan bir beyaz Batılı bulmak ise inanılmaz kolay.

BM askerinin o kararlı sesiyle söylediği "Elimizden

■ Sürgün yolu seçilmişse eğer, kadınlar araçlara doldurulup ülkesinden koparılırken arkalarından “Fahişeler!” diye bağırılabilir mesela, bu da bir yöntem. Yıllar sonra ülkesine dönünce cesetlerini arayan kadınlardan biri de olabilirsiniz, üç maymun bunu uygun görmüştür kadınlara.

gelen her şeyi yapıyoruz. Tüm ağır silahlarını çekmek için sabah altıya kadar vakitleri var. Bunu yapmazlarsa NATO uçakları Sırp bombalayacak.” diyerek güven verdiği Aida, o bombaları hiç göremedi ancak ailesi elinden alınmış yalnız bir yaşamı gördü. Beyaz kurtarıcı yine rolünü oynadı: Konuştu ama kurtarmadı. Dönüp o cennet vatanına geri giden Batılı, ardında bıraktığı şeyleri bir süre sonra unutulabilir. Kalan beyazlar ise hiç kimseye ihtiyaç duymadan, büyük bir vicdan rahatlığıyla kendini aklayabilir. “Bay Woods biz bu ülkeyi sömürgeleştirmedik, inşa ettik. Sizce bütün bunlardan vazgeçmemiz beklenebilir mi? Bay Biko bunu istiyor. Söylediğine göre burası bir siyah ülkesiymiş. Tanırım! Bu ülkede yapılmış ne varsa hepsi siyahlardan çok Afrikanerlerin uğraşyla yapılmış şeylerdi.” diyen Emniyet Müdürü Kruger ne kadar da mantıklı bir yerden vicdanını rahatlatıyor değil mi?

Kırılan sadece soy mu?

“Kapoların erzaklardan zula yapıp akşamlarını genç gözdeleleriyle geçirdikleri özel odaları vardı. İşe bakın ki Kapoların bir genelevi dahi vardı. Daha iyi bakılan kadınlar, yine de diğerleri gibi ölmeye mahkumlar.”

(Night and Fog)

Tüm militarist hareketler gibi soykırımın ve dayanaklarının da eril bir yapıya sahip olduğunu detaylıca açıklamaya gerek yok. Soykırım sırasında kadınlara yaşatılanları, yine sinemadan örneklerle verelim. Japon kızlara 5, Çinli ve Koreli kızlara 2 dolar değer biçilen Nankin’de yaşananlar, soykırımın çarpıcı bir gerçeğini gözler önüne seriyor: Kadınsanız, öldürülene kadar tecavüz edilebilirsiniz. Üstünü kapatmaya da gerek duyulmuyor, açık açık gösteriliyor bu niyet: “Japonlar bizi, kendilerine 100 kadın teslim etmezsek mülteci kampını yerle bir etmekle tehdit etti. Japonlar bu kadınların üç hafta sonra geri döneceklerini söyledi. Bu fedakârlığınızın karşılığında, kışı geçirmek üzere kullanacağımız yiyecek, giyecek ve yakacak verecekler bize.”

Nanjing’i işgal eden Japon askerlerin, bu kadınları üç hafta sonra geri göndermeyeceğini çünkü büyük ihtimalle iki dolar karşılığında öleceklerini herkes biliyordu. Savaş, sömürü, soykırımın kadınlar için işleyişi çok farklıdır. Faşist dürtüler devrede olsa bile nefret ettiği ırktan/topluluktan olan kadına tecavüz etmek için her fırsatı değerlendirir. Hem de öldürüne dek, defalarca... Sokaklarda taşınan çıplak kadın bedenleri onu rahatsız etmez. İlkel gördüğü bir Kızılderili kabilesi kadınlarını çadırlarından çıkarıp sırayla tecavüz ettikten sonra memelerini kesip asmaları da soykırım ve patriyarkanın birlikte yürüdüğü yollardan biri. Sürgün yolu seçilmişse eğer, kadınlar araçlara doldurulup ülkesinden koparılırken arkalarından “Fahişeler!” diye bağırılabilir mesela, bu da bir yöntem. Yıllar sonra ülkesine dönünce cesetlerini arayan kadınlardan biri de olabilirsiniz, üç maymun bunu uygun görmüştür kadınlara.

Sürgün yolları veya soykırım sistematığının, özellikle kadınların saçları ile bir derdi olduğu da filmlerdeki ortak noktalardan. Kamboçya’da sürgüne yollanan kadınların yaşadıklarını izlediğimiz Funan filminde hepsinin saçları kesiliyor. Sosyalizm bunu gerektiriyor! Night and Fog belgeselinde ise Yahudi kadınların kesilen saçlarından oluşan bir teppe görüyoruz. Almanlara kumaş lazım çünkü. Kızılderililerin temel geçim kaynağı olan bizonların kafataslarından yapılan tepeyi andırıyor bu sahne. Japonların Çin’de uyguladığı soykırım ve toplu tecavüz vakasını anlatan The City of Life and Death filminde ise kadınlar kendi saçlarını kesiyorlar. Kadın oldukları anlaşılmasın, çekici bulunmasınlar diye. Medusa’dan beri önemli bu saçlar...

Bilinen tarihten beri doğurganlık özelliği ile öne çıkarılan kadınların, soykırıma uğrayan topluluğa mensup çocuk doğurmaları istenmez. Bu nedenle tecavüzler, öldürmeler, çocuklarından ayırmalar tarih sayfalarını doldurur. Soykırımın bir ön hazırlığı veya yöntemi olarak ele alınabilecek sürgünler de kadınları yine bu açıdan hiçleştirir. Bir doğal felakette en temel ihtiyaçlarından biri olan pedi bile istemeye utandırılan kadınları sürgün yollarında hayal edebiliyor muyuz? Çocuğundan koparılma, uzun süren yolculuklar, hastalıklar, kölelik ve derken karnını doyurabilmek için bedenini satmaya zorlanması... Erkekler öldürülür, çocuklar asker olarak yetiştirilir, kadınlara tecavüz edilir. İşte bu üç maymunun sistematığı.

Soyu kırılanın onuru olur mu?

“Her şeyimizi aldınız. Hayatımızı, ailemizi... Onurumuzu bile. Nereye gideceğimize siz karar veriyorsunuz. Yaşamamıza ya da ölmemize. Bizi birer birer yok edebilirsiniz. Ama kendi başıma karar verebileceğim tek bir şey var: Senin acıman olmadan ölmek.”

(Funan)

Peki, bedenini satmaya karar veren bir kadın hayata tutunma yolları mı arıyordu yoksa onurunu hiçe mi

sayıyordu? Etrafındakileri koruyabilmek için Ruanda’daki çete liderleri ile ticaret yapan Paul haklı mıydı? Kimliğinden vazgeçercesine “Lütfen beni öldürmelerine izin verme. Söz veriyorum bir daha Tutsi olmayacağım.” diyen kız çocuğunun masumiyeti kadar basit aslında. Onurunu hiçe sayarak hayata tutunmak... Bağlamın şartları içerisinde bir insan, gerekli gördüğü şeyi de yapabilir. Burada elbette “Zalimin tarafına geçti ama yaşaması gerekiyordu, o yüzden o da haklı” demek istemiyorum. Saçlarını kestirmeyi reddeden Çinli kadının “Kestirmeyeceğim. Savaş bittiğinde karnımı doyurmam için onlara ihtiyacım var. Başka türlü hayatımı nasıl kazanacağım ki?” tavrından bahsediyorum. Elbette herkes böyle yaklaşmak zorunda değil. Hapishanede işkenceyle öldürülüp “Açlık grevinde öldü.” denilen Steve Biko’nun “Bizler sizin topluluğunuza karışmaya zorlanmak istemiyoruz. Ben neysem, o olarak kalacağım. İsterseniz beni dövebilirsiniz, hapse atabilirsiniz, hatta öldürülebilirsiniz bile. Ama ben, sizin olmamı istediğiniz kişi olmayacağım.” sözlerindeki kararlı duruşu sergileyenler de herkesçe malumdur.

Son

Tarihin bir sonunun olmadığı gibi bu repliklerin de bir sonu yok. Tarafında durduğumuz tanım gereği; her ne sebepten olursa olsun, ister idari ister ekonomik, toplulukların kavgaları devam ediyor ve soykırımın adını her koşulda koymak gerekiyor. “Anadolu mozağına” katılan Çerkeslerin, sırf oradalar diye yok edilen Kızılderililerin, binlercesi katledilen Bulgarların, Kamboçyalıların, Çinlilerin, bugün gözümüzün önünde öldürülen Gazzelilerin ve daha sayamadıklarımızın yaşadıklarına karşı üç maymunu oynamamak gerekiyor.

Hafızayı bulanıklaştırmamak dileğiyle...

“Tarafsız gözlerle bakınca, sanki bir canavar sonsuza dek bu enkazın altında ezilip kalmış gibi görünüyor. Hatıralar zamanla silikleştikçe yeniden umutlanır gibi oluyoruz. Kamplardaki felaketlerin ilk ve son kez yaşandığını farz ediyoruz. Bir zamanlar, bir yerlerde ve sadece bir kereliğine bunlar yaşandı diyoruz. Etrafımızda olanları görmekten geliyor, insanlığın susmayan çığlıklarına kulaklarımızı tıkıyoruz.”

(Night and Fog)

İncelenen filmler:

Hotel Rwanda, Yön. Terry George, 2004
First They Killed My Father, Yön. Angelina Jolie, 2017
Black Sun: The Nanking Massacre, Yön. Mou Tun-fei, 1995
Nanjing! Nanjing! (City of Life and Death), Yön. Lu Chuan, 2009
Funan, Yön. Denis Do, 2018
Night and Fog, Yön. Alain Resnais, 1956
Cry Freedom, Yön. Richard Attenborough, 1987
Soldier Blue, Yön. Ralph Nelson, 1970
Johnny Mad Dog, Yön. Jean-Stéphane Sauvaire, 2008

...
hûn ê me gir bikin?
xweê li serê we be!
piştî mirinê ji
em nahêlin hûn welatê me
ji xwe re bikin mal,
em rê nadin
hûn goştê me bixwin
weke qivereşk û qertal!
...

Ebdulla Reşêw

